

L'Onomasticon Cataloniae i la Comunitat Valenciana

EMILI CASANOVA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA / AVL

Introducció

Joan Coromines (1905-1997), esperonat per la seua afició a l'excursionisme i per la intenció de confegir una obra etimològica del lèxic, gramàtica històrica i toponímia de tots els temps i de tots els territoris, va concebre el projecte de *l'Onomasticon Cataloniae* (OnCat)¹ ja l'any 1931, animat per Josep Maria Casacuberta, amb qui des de 1925 col·laborava en l'arplega de materials toponímics i antroponímics (C.Duarte, "El triomf de la voluntat", p.13-52, en concret p.21 i 33, en *Àlbum Joan Coromines*, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Curial, 1997). Per això va escriure en el pòrtic dels volums de l'On-Cat: "*Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana: obra fundada per Josep M. de Casacuberta*", i va dir en el pròleg del I

---

¹ En *Àlbum Joan Coromines*. a cura de Josep FERRER i Joan PUJADAS, Ajuntament de Pineda: Curial, 1997. P. 156, llegim que el 1981, quan va rebre el premi d'Honor Jaume I, parlà del paper de l'excursionisme en la seua vida i digué: "Sense l'excursionisme, senyors, no hi hauria hagut Onomasticon Cataloniae. Sense l'excursionisme, no s'hauria pogut fer la meua part de la investigació de l'etimologia catalana, que ara està sortint". Precisament l'Àlbum és la font de coneixements més important per a l'OnCat.

En p.164, accepta rebre el premi de les Lletres Espanyoles com a ajuda a l'OnCat: "He de comunicarle que, si percibo el importe monetario de este premio, será destinado y empleado, totalmente, en compensar la colaboración de los amigos que, dotados de una elevada preparación universitaria, especializada en lingüística i toponomàstica, ayuden a terminar el Onomasticon Cataloniae –de todas las tierras de lengua catalana –obra máxima de mi vida, que la edad proyecta, previsiblemente, no me permitirá, yo solo, completar"

volum del DECat, p. XII *“I ja no cal que justifiqui per quants costats J. M. de Casacuberta va ser i ha estat padrí i inspirador d’aquest llibre”*.

Prompte va ser considerat com l’home de l’onomàstica catalana. Per això se li va encarregar, en col·laboració amb Fabra i Casacuberta, el *Nomenclàtor dels municipis catalans* adoptat per la Generalitat Catalana el 1933 i el *Nomenclàtor del País Valencià*, en col·laboració amb Manuel Sanchis Guarner, Josep Giner i Nicolau Primitiu el 1935, faena que va motivar el seu primer viatge a València el mateix any, acompanyat de Fabra, Casacuberta i Aramon. El treball, anomenat “Lista de noms dels municipis de llengua valenciana”, publicat sense el seu nom, es va editar en la revista *Timó*, números 6-7 i 10-11 (1935-1936), sense acabar de completar-se per la guerra civil.

El pla de l’obra el tenia traçat des d’abans de guerra però no l’explicà per primera vegada fins l’any 1953 en la revista *Onoma*, pla reeditat en els *Estudis de Toponímia Catalana*, II, Barcelona, Barcino, 1970, i en el pròleg del primer volum de l’OnCat: *“L’Onomasticon Cataloniae serà un vast recull d’onomàstica que enregistrarà i explicarà etimològicament tots els noms de persona, antics i moderns, emprats dins el domini lingüístic català (Catalunya, el Rosselló, el País Valencià, les Balears i la zona oriental d’Aragó)/.../ Després de 1954, algunes subvencions d’En Rafael Patxot, de la Guggenheim Foundation i de l’American Philosophical Society, amb la bona voluntat dels nostres nous auxiliars (sobretot el senyors Joan Sales, Josep A. Codina i J. Giner i March) van permetre de continuar aquestes enquestes /.../ L’OC s’ha proposat donar un catàleg exhaustiu de la toponímia viva. Amb vista a aconseguir-ho hom ha recorregut a diversos mètodes convergents i a enquestes reiterades. Es despullen en primer lloc les fonts escrites: mapes, plans, cadastres, guies, geografies, monografies municipals; s’ha pogut comptar amb llistes inèdites fornides per amics i corresponsals. Essent jo mateix alpinista i caminador inveterat, he recorregut a peu, molts cops i en tots els sentits, quasi tot el Principat, les terres rosselloneses, el País Valencià i les Illes Balears; en el curs d’aquests itineraris interroguem constantment la gent del país i anotem ja un gran nombre de noms de lloc. Tots aquests materials escrits i orals són de seguida convertits en cèdules i transcrits en llistes, de manera que, en fer sobre els llocs l’enquesta definitiva, una gran part de la toponímia municipal és ja coneguda de l’enquestador. L’arribada d’aquest al municipi era prèviament anunciada a l’alcalde amb una lletra on l’objectiu de l’enquesta era explicat d’una manera tan completa com precisa, i amb instruccions clares per a la tria del testimoni: en general es prefereix un pagès, a voltes un caçador, un guia o un guarda forestal, primer que res un pagès que hagi conreat moltes parts del municipi, o un pagès que sigui alhora caçador, guia, etc; un pastor pot també ser bo si no és taciturn; heus ací la gent que coneix els noms del territori municipal de la manera més completa; descartem gairebé sempre els empleats municipals i els mestres d’escola, els “savis” i altres intel·lectuals locals/.../ L’enquesta té lloc quasi sempre damunt un cim o pujol o un altre punt dominant, tot fent sovint un tomb circular, com sigui que la memòria visual és sempre molt més fecunda i que aquest procediment es presta menys a malentesos. Però, a la fi de l’enquesta, es procedia a un interrogatori per grups semàntics (fonts, rierols, estanys, cims, cases, etc), insistint sobretot en els accidents particulars més susceptibles d’esmunyir-se de la memòria visual (coves, gorgues, ermites, capelles annexes, etc)... Els auxiliars van rebre una formació especial; no tan sols foren ensinistrats en l’ús de la grafia especial, sinó també a anotar totes les particularitats sintàctiques... És clar que mai*

deixàrem d'anotar totes les particularitats semàntiques que podien aclarir l'origen del nom: situació de l'indret, color i estructura del terreny, noms dels antics propietaris coneguts etc, etc....".

La guerra, l'exili i la dedicació al *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana*, Gredos, Madrid, 1954- retardaren el seu projecte fins 1952, quan retornà a Barcelona per a seguir les enquestes de l'OnCat començades en temps de la República. A partir d'esta data cada any passarà sis mesos a la Universitat de Chicago i sis ací amb la idea de continuar i acabar el treball de camp.

1.- L'OnCat i València

El primer col·laborador de l'OnCat en el temps i en la intensitat de treball va ser Josep Giner,² l'únic alumne i deixeble valencià de Coromines a la Universitat de Barcelona, qui ja

---

² He preparat la correspondència entre Joan Coromines i Josep Giner, ara en premsa. Es conserven centenars de pàgines de materials lèxics valencians enviats per Giner a Coromines especialment de l'època de la confecció del Diccionari etimològic del castellà, però pràcticament cap de toponímia, segurament perquè els materials transmesos serien integrats i aprofitats en les monografies. Un dels pocs casos d'escriure toponímics el tenim en un escrit de 1962: Sobre el nomenclàtor dels noms dels municipis valencians publicat al final del seu llibre "*El que s'ha de saber de la l. cat.*".-

L'he revisat moltes vegades atentament i tinc la impressió que ha arribat a una cosa perfecta a la qual difícilment puc assenyalar cap imperfecció ni disconformitat per part meua, puix totes les grafies estan d'acord amb totes les dades que jo tinc recollides darrerament.

Tractant-se de cercar alguna grafia a la qual poder fer alguna observació només puc que citar la següent: *Benatússer*. Efectivament, en la pronunciació local i dels pobles del voltant, la segona vocal és *a*, i és quasi segur que a València, en la zona veïna a Benatússer (puix actualment la prolongació del carrer de Sant Vicent de fora o d'extramurs forma ja tot un carrer fins a Benatússer amb alguns claps sense edificis -dit també *Carretera reial de Madrid*-) la pron. és amb *a*.

Però la grafia tradicional em sembla que ha estat sempre *Benetússer* amb *e*, almenys durant els darrers segles o en l'ús escrit oficial, i per la influència de la grafia, jo crec que són molts els valencians de la ciutat que realment diuen *Benetússer* amb *e*. I podria ser que la pron. amb *e* no fos únicament deguda a la grafia, sinó també a la tradició oral de la forma més antiga amb *e* (en la suposició que la grafia *Benetússer* respongués a una pronunciació antiga amb *e*) conservada en la ciutat (i també suposant que el canvi de *Benetússer* en *Benatússer* fos d'origen local o rural. - Realment aquestes vocals àtones pretòniques no són molt fermes en valencià i el pas de *e* a *a* es fa imperceptiblement, sense que el parlant els done importància, especialment en una pron. rústica-). Si no hi hagüés altres raons que el fet de la pron. local *Benatússer*, potser el canvi ortogràfic de *e* en *a* podria semblar un xic prematur, perquè la influència de la grafia oficial en la pron. és encara notadora i aquestes grafies oficials probablement no són gens degudes a cap castellanització. I si tenen tradició històrica escrita, potser de moment no valdria la pena fer massa modificacions en grafies ja consagrades i recolzades per l'acceptació oficial, perquè la diferència de pron. entre *Benetússer* i *Benatússer* em sembla molt lleu i intranscendent. Dic tot açò en el supòsit que la forma *Benetússer* siga reconeguda com l'antecedent de *Benatússer*, cosa que em sembla ésser així en vista de la forma *Benituser* del document de 1270, que és el primer on és citada com a alqueria la dita població. I, en tal cas, és una cosa paral·lela a *Benevites*, del qual sí que recordo bé que tots els documents antics que vaig mirar a l'Arx. Cor. Aragó de Barcelona era sempre *Benivites* i la grafia posterior més estesa *Benevites* i, en canvi, oficialment

des de 1935 féu de corresponsal de Coromines a la Comunitat Valenciana en ocasió de les enquestes pels municipis per a la confecció del Nomenclàtor toponímic del País Valencià. El segon va ser Sanchis Guarner, qui en 1950, d'acord amb Arturo Zabala, director de la Institució Alfons el Magnànim decidí confeccionar dins de la Secció Filològica de l'IAM un "Corpus toponomástico del reino de Valencia. Registro y estudio de todas las formas de los nombres de lugar consignados en los textos y documentos antiguos y existentes en el habla popular actual", en col·laboració amb Coromines i l'Onomasticon Cataloniae o Ibericum com el denominava Coromines al País Valencià. Era una manera de fer avançar la recollida dels materials valencians i implicar un altre gran lingüista com era Sanchis i la institució capdavantera de l'època. Aquest pla durà fins 1955 quan el mestre valencià s'adonà que les tasques del DCVB no li permetien fer cap recull toponímic.³ Dins d'eixa

---

és ara *Benavites*, segurament per adopció oficial de alguna pron. rústica que pogué introduir-se en la grafia oficial per ser un poble insignificant amb menys tradició escrita que *Benatússer*.

Com vostè veu, jo no tinc seguretat que les raons en favor de *Benatússer* es fonamentin en cosa diferent que el fet de la innegable pron. local en *a*, perquè si tenen altres fonaments, llavors no tinc res a dir, i tota aquesta nota cal llençar-la per inútil.

Continuant en els meus supòsits de *Benitússer-Benetússer-Benatússer*, la qüestió que jo veig és la de l'oportunitat o conveniència d'introduir ara canvis gràfics d'aquesta mena. Jo cederia un poc en aquests casos intrascendents i poc importants, on la grafia oficial no és més que la grafia tradicional valenciana (a part la qüestió de la *ss*), i això ho faria per una raó d'ordre tàctic: l'atac a les grafies defectuoses oficials serà sempre més eficaç com més concentrat siga; atacar sempre els punts forts, els decisius, aquells que una vegada vençuts i corregits decidiran la batalla, i tots els altres insignificants cauran després ells sols sense resistències. És aquella teoria de Klausewitz que, davant una coalició d'enemics, cal atacar primerament el més fort, perquè vençut aquest, tots els altres es rebran sense lluita i, en canvi, l'atac primer a tots els satèl·lits, encara vencent-los no resol res. I l'atac general a tots d'una sola vegada és molt exposat, perquè dispersa massa les forces.

En tal sentit, un cas com el canvi de *Benetússer* en *Benatússer* seria una cosa massa secundària que es podria deixar per al dia que el nomenclàtor correcte fos ja oficial i vigent, car llavors no oferiria cap resistència ni perill. Seria un lleu canvi local i ara, en canvi, seria convenient no estendre massa els canvis a aquests casos, potser dubtosos, a fi de concentrar la força en tots els casos ben segurs, no únicament els casos capitals i decisius (un *Xàtiva*, un *Alzira*, un *Ontinyent*, un *Borriana*, un *Peníscola*, un *Orpesa*, un *Alacant*, un *Elx*, etc. i en l'ordre gràfic: un *Sorita*, un *Coratxa*, un *Benassal*, un *Bell-Lloc*, un *Moncòfa*, un *Gavarda*, un *Montaverner*, etc.), ans també els absolutament segurs com un *Atzeneta* (que és la grafia tradicional antiga i la pronunciació actual en totes dues: la del Maestrat i la d'Albaida, i la gent dels dits pobles en tenen clara consciència que és *Atzeneta* i no *Atzaneta*, segons he comprovat i en escrits locals).

Aquestes observacions són totes les que puc fer a la grafia *Benatússer*, salvant la indicació que ignore si hi ha altres raons al seu favor.

Fora d'això, ja no trobe altres noms on fer observacions, si no és la *Vall de Tavernes*, que efectivament tal és la denominació del poble en l'ús local i comarcal, però el nom oficial és *Tabernes de Valldigna*, i potser fora de considerar si de moment no fóra oportú de no proposar un canvi massa fort, perquè posant *Tavernes de Valldigna* ja tindríem un nom força valencià (fixi's que l'ús oficial ha respectat la terminació *-es* i la *ll* de *Valldigna*, i això ja és molt) i prou bo perquè ens satisfaga de moment, sense arriscar-nos a canvis massa forts, fora de l'ordre ortogràfic".

³ La bibliografia de Sanchis sobre onomàstica és reduïda i només basada en documentació, no en enquestes oral, perquè com em va dir una vegada des de Mallorca no podia encarregar-se d'anar recollint els topònims de viva veu. En total consta de set articles (per exemple, *De toponímia*

dedicació onomàstica, féu el dia 27 d'abril de 1954 una conferència sobre "Los apellidos valencianos" organitzada per l'IAM, les fitxes de la qual es poden veure en l'AMEI.

L'any 1958, després de contactar amb el seu antic alumne Josep Giner, Joan Fuster i Emili Beüt (vegeu Apèndix), torna a València, on fa una estada de huit dies, del 27 d'abril al 5 de maig, per a buscar col·laboradors que l'ajuden a recollir els topònims valencians. Entre altres activitats, acudeix a la sessió de l'Associació de Cronistes del Regne de València, acompanyat per Nicolau Primitiu, en busca de voluntaris i on pronuncia un discurs exposant el seu interès pel valencià. Arran d'esta entrevista envia a Nicolau Primitiu, segurament a través de Josep Giner, unes instruccions senzilles per a facilitar la tasca de recollida de topònims als cronistes i així que pogueren fer monografies locals i a més cooperar en l'*Onomasticon Ibericum*. Són les següents:

"Diu En Joan Coromines. Material escrit amb què els senyors cronistes podrien col·laborar en l'*Onomasticon Ibericum*.

Nòmimes de persones i llistes antroponímiques. Llistes contribuents, de propietaris, de regants, de treballadors, de votants, d'empadronats, de fidels de l'Església, de batejats, de moriscs. De qualsevol època. Interessen igualment els malnoms (apodos) i els hipocorístics (del tipus Ximo per Joaquim, Cento, etc.).

Material toponímic. Llistes de partides, de propietaris, de sèquies i llurs divisions (rolls partidors, files, etc.). Extrets toponímics del llibre de peu (amillamiento). Còpies, extrets o resums toponímics de capbreus i cartularis locals. Exemplars o fotocòpies d'antics mapes, plans i croquis. Repartiments de la Conquesta local. Interessen els de totes les dates.

Si és possible d'enviar una còpia en propietat a l'arxiu de l'*ONOMASTICON*, millor. Si no, prestar-la i ací se'n traurà còpia, i es retornarà l'exemplar enviat.

És indispensable d'indicar, per a cada dada o per a cada llista, llur data (en anys) i la signatura o pàgina de l'arxiu o llibre d'on han tretes.

En l'*Onomasticon* se citarà i agrairà sempre la provenença d'aquests materials.

Pel que fa a llistes de noms (de lloc o de persona) recollits oralment, serien també útils a fi de completar l'enquesta que el Director o els auxiliars de l'*Onomasticon* faran a cada un dels municipis del Regne. La demanda que fem als senyors Cronistes s'encamina, però, especialment als materials onomàstics tretes de fonts escrites".⁴

A través del treball de Josep Ferrer i Joan Pujadas podem seguir els seus passos per València: el 4 de maig de 1958 fa les primeres enquestes de l'OnCat de les terres valencianes a Almàssera i Alboraia, a l'Horta de València (Album, p.118), però seguirà buscant col·laboradors amb bona preparació i oïda com escriurà a Fuster, Beüt i Belenguer i Giner que li buscaran col·laboradors, però trobà poca gent amb ganes de col·laborar o ben preparada, a pesar que ell pagava el jornal i despeses de cada enquesta, cosa que farà que torne a València l'any 1961. Eixe mateix any segueix les enquestes de l'Onomasticon: pel Nord de Castelló (Album p. 124) del 12 de maig al 26 de juny i del 25 d'agost al 16 de setembre, i acaba en el Camp de Morvedre.

---

aràbig-valentina, el nom d'Ontinyent, de Borriana i Borriol, de Peníscola, els noms de lloc de la Vallidigna, les minories religioses en la toponímia de Catalunya, València i Mallorca i la partícula son de Son Armadans i els altres predis mallorquins) i un opuscle, *Contribució al nomenclàtor geogràfic del País Valencià*.

⁴ Agraisc a Josep Daniel Climent que m'haja facilitat esta referència.

L'any següent 1962 (Album, p. 126) torna a entrevistar-se amb Joan Fuster a València i del 22 al 30 d'abril fa enquestes al Camp de Túria i l'Horta Nord; del 10 al 17 de maig a l'Horta Sud; del 21 de maig al 29 de juny acaba l'Horta i fa la Ribera, la Costera i la Vall d'Albaida; del 4 al 14 de juliol la resta de la Vall d'Albaida i la Safor.

L'any 1963 (Àlbum, p. 129) hi continua: Del 4 de maig al 6 de juliol, fa la Safor, al Comtat, la Marina Alta, la Marina Baixa, l'Alcoià, l'Alacantí. Del 9 al 19 de juliol la resta d'estes comarques i les Valls del Vinalopó i el Baix Vinalopó

Alguns pobles com Paterna, Silla, Massalfassar, València i terme i altres sembla que li'ls va fer Josep Giner, encara que no hem sabut trobar per ara els materials en l'Arxiu Coromines, exceptuant fitxes esporàdiques, segurament perquè Satué els va despullar per a les monografies onomàstiques.

No va poder trobar col·laboradors directes com veurem en l'apèndix però almenys va aconseguir que molts cronistes li buscaren persones adequades per a les seues enquestes dels estius de 1961, 1962 i 1963: És el moment que escriu "El problema de Quatretonda i Quatremitjana i la toponímia mossàrab del Maestrat", en *ETC*, II, on diu en p. 145: nota 2: "En l'enquesta que acabo de fer per la rodalia noto que avui ja ningú no usa aquestes formes amb caràcter conscient. A desgrat de la meua insistència, tant a Quatretonda com a Pinet i Llutxent, neguen que existeixi tal forma. Però el mateix subjecte de Llutxent, a despit de la seua negativa, la usava així que es distreia i parlava de pressa" (a propòsit de la pronúncia Quartonda i quartondins).

Té tant de ressó la seua tasca i les reunions que fa amb cronistes que en l'assemblea de Cronistes de 1970, editada en 1972, Francesc Giner⁵ un dels seus col·laboradors, escriu "Els cronistes i la toponímia", en *Crònica de la VIII Assemblea de cronistas oficiales del Reino de Valencia*, 1970, València, 1972, pp107-114: "Però l'obra que ens sembla gegantina, si fóra feta per un laboratori de lingüistes en treballar en equip, i auxiliats per una I.B.M. ho fóra la de l'Onomasticon Cataloniae, però que com va feta, o va fent-se, per un sol home, l'il·lustre romanista i catedràtic jubilat de la Universitat de Xicago, el doctor Josep (sic) Coromines, ja no sabia quin adjectiu colosalista col·locar-li. El Dr. Coromines, al qui he tingut l'honor d'acompanyar en la seua tasca per varies comarques del País Valencià, té recorreguts i trepitjats, el noranta per cent dels termes municipals de tots els pobles que hi ha, des de Salses (a la Catalunya francesa) fins a Guardamar (al camp d'Elx) i des de Calasseit (a l'Aragó català) fins a Ciutadella de Menorca.

La seua sistemàtica ens serà alligadora de conèixer-la: Ell arriba a un lloc, vila o ciutat, i la primera faena que fa, és buscar el seu "subjecte dialectal", és a dir, un home del terreny, no massa malejat per la cultura oficial, bon coneixedor del terme, i que parle bé el seu idioma; pot ser caçador, pastor, cap de guardes o forner d'alcavonada. Aleshores se'n va amb ell a una eminència on s'albire el terme, i llavors mentre aquell li va fent la descripció i els noms, el dr. Coromines ompli les llibretes del recull. És una bona tasca i sistema a imitar per part de nosaltres" (p.109)

⁵ En GINER i PEREPERES, Francesc. "La toponímia litoral i marítima de Cullera". A: *X Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*. (1985). València: Universitat de València, 1986. P. 136-149, aprenem que: "mentrestant la redacció d'aquell recull fou la visita del Dr. Joan Coromines al País Valencià (juny de 1962), pels treballs de l'Onomasticon Cataloniae, al qual vaig haver d'acompanyar per l'Albufera i la Ribera Baixa i la Valldigna. Llavors l'original del meu recull en féu l'honor d'incloure-me'l, en peça, dintre del seu Onomasticon. Ultra açò em féu la mercé de refer la meua enquesta lingüística, damunt els topònims de terme". P. 136.

“Com que em diuen que els treballs d’aquesta VIII Assemblea seran replegats en un volum, jo com a apèndix de la meua conferència, repetiré les “Normes” de Joan Coromines, per la replega de noms de lloc... i en seguir les Normes pot convertir-lo en una important monografia de la localitat” (p.110)

“Acabades les enquestes, Coromines es dedica ben ajudat per Àngel Satué a organitzar tota la toponímia arreglada en les llibretes de camp, buidatge de documents i el material rebut pels seus col·laboradors per orde alfabètic i per pobles, formant les monografies municipals, canemàs del definitiu Onomasticon, amb idees etimològiques provisionals”.⁶

Acabada la recollida de materials de base i redactades les monografies per municipis amb una primera caracterització etimològica de cada topònim⁷ la idea de Coromines era publicar l’OnCat per regions: “El territorio en estudio ha quedado dividido en siete grandes regiones: ...La quinta i la sexta abarca todo el País valenciano: la quinta las tierras del Ebro, Castellón y el Norte de València; la sexta va desde la capital hasta el Sur...Cada región tendrá su volum etimológico (entre 500 i 1.000 pàgines)” (en E. Casanova, “El Onomasticon Cataloniae de Joan Coromines, en *Joan Coromines: premio nacional de las Letras Españolas*, 1989, Anthropos, 1990 (desembre), pp71-107, p.80, però abans pensava que era necessari acabar el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana (DECat)*, en el qual aprofita molt bé el ric lèxic arreglat de viva veu en les seues enquestes.⁸ Quan veié encarrilada esta tasca, arran de la imminent publicació del I volum del DECat, tornà a l’OnCat: així, des de 1977 a 1985, cada estiu, ell i el seu col·laborador

⁶ Un exemple de les monografies toponímiques es pot trobar en el meu “Les monografies toponímiques de Joan Coromines i l’Onomasticon cataloniae: el cas de la Vall d’Albaida”. A: *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica catalanes*. València: Universitat de València: Denes, 2002. P. 219-278

⁷ Podeu veure un resum i una valoració del que se sabia fins l’any 1989 de l’OnCat en aquest article.

⁸ Com a exemple de l’aprofitament de les enquestes de l’OnCat en el DECat, transcriu dos casos: II, Bromera, 267: “a Benigànim em distingien la mena de mató anomenat brullo com una espècie de recuit “que fa una bromera” (1962)

V, 72 llangardaix, 72: “El sarvatxet, NL, trajecte de muntanya damunt d’Agres, on els informants em deien que sempre s’hi troben llangardaixos” (1963); 150: (llenca de terra). I en el PVal en comarques rurals, és aquesta la que crida l’atenció per la seva freqüència pertot, almenys des de Morvedre fins a Alacant (1962, 1963)... i es presenta repetidament el cas d’aplicar-lo a un annex del terme d’un poble, en forma de tira, més o menys ampla, però força més llarga: “per allà se fica una llenca de Otos”, a la Pobla del Duc; i La Llenca és un important annex isolat al terme de Gavarda” (1962); V, Mà, 336: “manguilla partida en la qual el terme de la Pobla (val) s’introdueix en forma de quadrilàter oblong, entre els de Bètera i Olocau, fins a tocar el de Serra (1962); V, matar, 534: ““però jo anoto matallobo com a nom del gordolobo castellà, la torpa o croca dels nostres, essent en una vall tan conservadora i oriental com Tàrbena (1963) dubto que pugui ser intrús castellà i penso en el mossàrab”; VII, sima, 922: “en terra val la qüestió és complexa, car verament sima allà està molt estès, i arrelat en la toponímia de quasi tota la zona entre el Xúquer, la Marina i Alacant, com he observat en un centenar de pobles, en les enquestes de l’Onom. Cat”.

Vegeu també el meu article “El valor dialectal del DECat de Joan Coromines: El Corpus valencià”. A: *Studia in honorem Joan Coromines*. Lleida: Pagés, 2007. P. 327-357.

Mascaró Passarius es reunien en hotelets dels Pirineus per a preparar el primer volum de l'OnCat "*Toponímia antiga de les Illes Balears*", Barcelona: Curial-La Caixa, 1989.

Igualment acceptà vindre a València una altra vegada el 3 i 4 de juny de 1985, acompanyat de Josep Gulsoy, a impartir una xarrada a la Universitat de València, invitat per Antoni Ferrando, cap del departament de Lingüística Valenciana, i per mi mateix, arran d'una visita que férem a Pineda de Mar, amb la doble idea de visitar Josep Giner, Adolf Pizcueta i Joan Fuster –qui no arribà a la reunió per culpa del trànsit- i de buscar col·laboradors per a la redacció dels volums de l'OnCat sobre València. Aquesta visita es pot resseguir en Antoni Ferrando, "Joan Coromines i el País Valencià: unes notes personals", en *Joan Coromines, 90 anys*, Barcelona: Curial, 1995, pp101-6, on a més reproduïx una part del discurs de Coromines a València el 3 de juny de 1985: "Sabeu que he corregut per tots els termes i paisatges valencians, des del Maestrat fins al Vinalapó, que m'hi he cansat i he patit calors i freds i pluges i soleiades ardents, i que hi he après enormement, i hi he fruit, admirant el treball incessant i expert del llaurador. Però a les ciutats i viles fou igual" p.103.

Esta visita va servir perquè invitara a Emili Casanova a col·laborar en el projecte i a fer que a partir de l'any següent cada estiu i Setmana Santa anara a Pineda a treballar en l'Onomasticon. Van ser mesos molt profitosos per a mi. Coromines va enviar el seu editor i Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya Max Cahner per aconseguir que la universitat m'alliberara de les meues obligacions a la Universitat de València i poguera traslladar-me a Pineda durant tot l'any escolar per fer avançar l'OnCat, en una época de malalties i accidents del mestre Coromines. Encara que el conseller Ciscar va acceptar de fer-se càrrec dels gastos, la Universitat de València, encara no sé per què, mai no em va donar el permís desitjat. D'aquest fet es lamentava Coromines (Àlbum, 1996, p. 174), quan la Universitat de València (i l'Autònoma de Barcelona) volia celebrar l'honoris causa atorgat al mestre, el 7 de juny de 1996 i ell demana ajornar-ne la data: "Accepto la distinció que volen fer-me i me'n sento pregonament honorat. Si haguessin posat en marxa, com jo ho vaig demanar, l'any 1984, en anunciar-me el rector Lapiedra que em feien doctor honoris causa, la col·laboració del professorat filològic de la Universitat de València, i particular el d'En Casanova, en l'estudi i redacció dels materials valencians de l'Onomasticon Cataloniae, no em trobaria ara en la situació de fer esforços de flaqueza per a l'edició completa de l'Onomasticon. L'obra està ja acabada. Ara és tard per ajudar. Mentrestant tot acte que es realitzés implicaria dilació suplementària, i res més, en la publicació dels nou volums de l'obra dels quals n'hi ha quatre de publicats i dos i mig en premsa. Tinc la previsió certa que s'acabarà a finals de l'any que ve. Els prego, doncs, que esperin fins aquell moment acadèmic l'acte cortès que proposen".

Com a col·laborador seu en la redacció de la part valenciana de l'OnCat, Coromines em deixava emportar fitxes i materials valencians perquè jo redactara la primera versió dels articles, però malauradament per a mi, l'any 1989 van ocórrer tres fets que em van aconsellar deixar de col·laborar-hi: al naixement del meu primer fill en desembre de 1988, es va sumar la convocatòria d'una càtedra de Filologia Catalana a la meua universitat, de la qual vaig quedar molt afectat entre altres coses, perquè els membres especialistes en llengua del tribunal van valorar com a poc important i significativa la meua estada d'aprenentatge amb Coromines; posteriorment, el naixement de la meua filla l'any 1990 i especialment el fet que Coromines aconsellat per Cahner va canviar la concepció de l'edició de l'OnCat després de les dures crítiques, sobretot les del professor Badia i

Margarit,⁹ que va rebre el primer volum i les poques vendes: en lloc de per regions s'editaria l'OnCat seguint el sistema del DECat, per orde alfabètic dels topònims agrupant-los tots dins d'un mateix ètim. Coromines em va explicar el nou sistema però em va demanar que seguira redactant els articles de les lletres A i B de València per al primer volum. Jo que estava en crisi vaig dir al mestre a finals de l'any 1990 que no podia passar llargues temporades amb ell, que ho lamentava però no em podia dedicar de ple a la “nostra obra” com ell deia. En un primer moment em va dir que redactara articles des de casa i li'ls enviara, però a la fi li vaig dir que per a dedicar-me a estonetes lliures, millor que buscara una altra persona. No ho va agafar gens bé, com era ben comprensible, perquè una vegada més un deixeble li fallava, i a més, valencià. I vaig passar de ser “Aemilio Casaenovae. Spei lumineque nostro intuyente Joan Coromines” (2-IV-1988 en la dedicatòria al primer volum del DECat) o informador seu (l'Atzúbia, nota 1, p.272: “Em Casanova em diu que ell l'hi ha constatat, però pron adzúbia com pertot”), a començar a estar molest quan va rebre l'exemplar de la miscel·lània d'estudis en honor seu amb motiu del Premi de les Lletres Espanyoles de 1989. Escriu en la pàgina 107, al peu del meu article: “És tristíssim tanta glorificació; és més que res propaganda, sabó, sabó... i també justificació per deixar que aquest pobre ancià continuï matant-se sense estalviar-li la infinita feina menuda. Ah, això costaria diners i fóra improductiu i fins impolític. Més val poder fer necrològiques que... es vendran i permetran continuar sense esmena”, i ja al que diu en l'article *Suderma, La, On Cat*, VII, 180: “Més tard, el Prof Emili Casanova, en un treball sobre toponímia del seu poble nadiu (publicat allí amb ocasió d'unes festes locals), recollint entre altres aquest nom, em va donar cita de vells docs locals, de la qual vaig pendre notes, ara extraviades.

Mes ai, aquest vell i erudit amic, i exdeixeble meu, que ha estat una gran decepció en la nostra empresa, després de treballar bastants mesos en la nostra oficina i amb el nostre cedulari, es va emportar aquestes notes el 1988, junt amb el gran índex i resums de toponímia valenciana, sense retornar-los ni col·laborar en l'Onomasticon, com prometia. Si li ha servit per al seminariet de toponímia valenciana, que han promogut En Ferrando i ell a la Facultat de València: bon profit els faci!”. Els materials de què parla els havia portat a l'editorial Curial l'any 1991 i el seminariet és el I Mestratge de Toponímia que es feia en una universitat europea, dirigit pel professor Vicenç Rosselló i per mi mateix.

L'any 1992, gràcies a la col·laboració de la Generalitat Catalana entrà a col·laborar amb ell Joan Ferrer, una gran sort per a la filologia catalana, perquè va saber ser l'home que sempre havia buscat Coromines.

Sempre va estar pendent del País Valencià i dels seus col·laboradors i amics valencians més fidels. Per exemple, a la publicació per Joan Francesc Mira de *Borja Papa* li escriu: “Ara fa 10 anys vosté i En Climent vingueren a Pineda a informar-se de l'Onomasticon Cataloniae. Pensava jo que els professors valencians ajudarien a la part valenciana de l'On. Ja no cal: tot és redactat fins a l'últim article de la lletra X. Res d'honoris causa ni homenatges ni reportatge: temps perdut” (en *El Temps*, 20 de gener de 1997, p.76).¹⁰ I a la mort de Josep Giner escriu: “Barcelona, 12 de desembre de 1996. En la mort del meu Josep Giner i Marco.

⁹ Especialment influïren en el canvi les opinions de BADIA i MARGARIT, A.M., “L'Onomasticon Cataloniae de Joan Coromines”. *Serra d'Or*, (nov 1989), p. 795-797.

¹⁰ Entrevista de Joan Francesc MIRA a Joan Coromines: “Un dia amb Joan Coromines”. *El Temps*. (13 de gener de 1997), p. 28 i s. Entre altres Coromines recorda, p. 30: les enquestes de València, p. 31: els seus contactes: Casp i Fuster, p. 32: alguns acompanyants com Carmel Giner, de Pego.

Que era un gran cor, no ho negaran ni els seus detractors. Però hi ha altres aspectes en què encara és més gran: patriota incomparable i apassionat. Ell no va aigualir mai la seva convicció que València és una Catalunya elevada al *súmmum*. Apassionat només? Valent, coratjosíssim! Res de prudència en coses sagrades! Així tingui mils i milers de seguidors. Qui com jo té tanta raó de plorar-lo? A qui ha ajudat tant? D'abans i després que una flaca meitat del seu cos li fou arrabassada en moments heroics. Joan Coromines (El Temps, 13 de gener de 1997, p.47).

2.- Aportacions de l'OnCat a València: Amb el seu esforç i el dels seus col·laboradors, el País Valencià i el valencià estan ben representats en la seua obra toponímica, gràcies a l'OnCat i en la lèxica, gràcies al DECat. Pel que hem estudiat pràcticament tots els topònims antics i de difícil interpretació són inclosos en l'OnCat On i ja prèviament en el DECat:¹¹

a) La col·laboració de Josep Giner: Josep Giner és col·laborador oficial de l'OnCat, amb Gulsoy, Cahner, Terrado, Mascaró i Rasico. I és que Giner des de 1935 li envia materials de tot tipus, toponímics i lèxics, a més d'opinions. Per exemple:

ONCat: VII: Sanó, Beni, 37: "En fi, Giner i March em reportava Benysano en un doc de 1393 (ACA, 2009, f.11), i dos cops Benjazano en un de 1403 (ib, 2316) identificant-los amb (a) Benissanó de Lliria (ni en dubto ni en responc)"

III: Cocentaina, 395: "Pron pop.: kosentáina 1935, Albaida, Alcoi, Xixona, etc (J.G.M); és també com ho he oït sempre allí mateix i en totes les poblacions circumdants, durant les enquestes de 1962 i 1963, i abans i després".

III: Carlet, 276: "Pron mod. Karlét (J.G.M) 1935; allí mateix i Alcúdia, Alfarb i tots els pobles veïns. J. Cor 1962"

II: Alzira, 178: "Pron mod. Alzira, Albaida, Alcoi, Cullera, etc (1935); id Tavernes de V, Simat, 1962 (XXXI, 173,19, 183,4), àdhuc a Guadassuar, on l'inf parlava bastant apitxat, pron Alzira (xxx, 57,26); alsira als pobles de l'Horta, 1935; i a Antella (XXXI,129,26)"

II: Alberic 80: "Pron pop. Alberík, Albaida, València (1935), Antella, Gavarda (1962)

II: Aiello, 34: "pron mod.: aièlo a Albaida (1935), oït en el poble mateix i els circumdants (1962)".

II: 41 "En fi, vaig oir "alquería d'ainát" a Vila-real, 139,21"

II: Alcoi, 101: Pron mod.; pertot alkòi, Albaida, Teulada, Xixona, Alacant, València i a ací mateix (1935).

¹¹ La riquesa onomàstica del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines, es pot valorar en les recensions del professor MOREU-REY, en el *BISO*.

volum	núm.	any	pàgines
vol. I	VII	1982	12-15
vol. II	VI	1981	14-16
vol. III	XI	1983	16-18
vol. IV	XVI	juny 1984	46-51
vol. V	XXI	setembre 1985	68-70
vol. VI	XXVII	març 1987	75-76
vol. VII	XXXI	març 1988	48-50
vol. VIII	XXXIV	desembre 1988	54-56

VII: Santapola, 43: /Santapóla “És singular, però, que la pronún local sigui santapóla, amb o tancada (així ho sentia Giner i March el 1935 a Alacant, Mutxamel, St Joan i Elx, junt amb el gentilici santapoleros)”

II: Algemésí, 134: “Pron pop. A Algemésí ja no es parla apitxat, i en les meves enq de 1962 vaig poder-me assegurar que tant allí com a tots els pobles veïns (no apitxats), vora del riu, pron algemesí, amb totes dues consonants ben sonores”

Com ja hem dit, en la correspondència entre Giner i Coromines, no he pogut trobar cap material enviat per a l'OnCat, però sí en els materials que acompanyen les monografies que es custodien en l'Arxiu Coromines. També és estrany que en les visites de Coromines a València, no tinguem constància que es veren, o si ho feren, Coromines no en prenga nota. Per què? Com a exemple de col·laboració transcriuré una enquesta a Silla:

“Silla, 18 de maig de 1958:

Hem pujat la torre de l'Ajuntament puix el terme és tot pla. M'acompanya el tio Jesús Domènech Olmos, de 64 anys, que viu a Calvo Sotelo, 60. Viu tota la vida a Silla i ara és pescador.

Si es posem mirant el llevant d'esquerra a dreta, tenim l'Alter, el Mas, l'Alteró, el Ratxolar, la Canal, el Port, la Sinyoria, la Vega, la Camisola, partida de Silvestre, l'Albundor, totes estes partides són horta.

Mirant a l'esquerra (el nord) tenim partida d'Alliaga, de Bernat i la partida que diguem del Plater. Tot açò és també d'horta.

I ara passem a les marxals.

Tornarem a contar d'esquerra a dreta. Açò és només mirant el llevant pues es on están les marxals.

Tenim també l'Alter que va hasda l'Albufera i ralla els termes de Catarròtxa, Beniparrell i Albal.

Después ve la partida del Mill, la del Salvador i seguit la partida del Pòrt.

Tenim a continuació la Torreta Estreta i després la Torreta Ampla. I atra vòlta la partida de la Vega. El Barranquet. La partida de l'Ullal, on antes naixia prou aigua... Ara els motors s'heu xuplen tot!

Hi ha molts molts motors per a regar tota l'hòrta. I atres que putxa l'aigua alta de les séquies... (li faç repetir açò)

Es que uns motors trauen aigua dels pous i atres la xuplen de les séquies.

Al costat tenim la partida de les pedres. Dalt la carretera que ve de Valensia i va a Madrid, estan les partides d'Alliaga, Bernat i Plater.

A la banda de baix està la Vega, partida de Silvestre i els Hòrts.

La part de dalt ralla en el terme d'Alcàsser i Picasent.

El molí del Ratat està en la partida d'Albundor.

El molí de l'Aixereta està en la partida del Plater.

En la partida de la Vega es trova el mataero.

En l'Albundor també hi ha una fàbrica de ratxòles foradaes.

I el mas de l'Albundor.

Pel mig del terme de Silla pasa la via del Norte de Valencia a Madrid.

A l'esquerra nostra cap el n. tenim la fàbrica de Medem que fa insecticides agrícoles.

Allà en la partida de Bernat també tenim un molí arroser que li diuen de Sémar.

A l'atra part de la via tenim el molí de Vermell.

I més avant està el molí del Margalló

Cara la mar tenim el mas que diguem de Baix que té el motor del mas.

Les séquies principals de Silla són la séquia del rei, que agarra el mas de l'Albundor. Millor dit rega tota la partida de l'Albundor. Allí té la fesa (li faç aclarir açò): así diguem fesa on es pren l'aigua, atres diuen comporta.

Per a regar el terme de Silla hi ha una fesa que es troba dalt del Molí de l'Aixereta, que escomensa a regar els Hòrts, la partida de Silvestre, la Vega i la Camisòla.

Ara mos falten el Ratxòlar, la Sinyoria, el Port, la Canal, l'Aleró, el Mas i l'Alter, que són regaes totes per les aigües de la séquia del Rei.

Bé la séquia del Rei també rega la partida del Plater, que té la seua fesa. També tenen feses pròpies la partida de Bernat i la partida d'Alliaga.

Tenim el motor d'Alter i el del Mas. El motor vell i el motor nou de l'Alteró. Motor del Port, motor de Salvador i motor de la Vega.

En el reguer del alter està el motor de Don delfí.

En l'Abundor el motor de la Carbonera i un atre que es diu el motor de Txiner. baix d'este està el motor de Campana.

La partida de la Sinyoria es rega pel motor de la Vega.

La del port pel motor de Salvador. En la partida del Pòrt està el motor Vell del Pòrt que és el que embalsa més aigua.

Menos este darrer, els atres són motors que putxen aigües vives. El del Pòrt putxa aigua mòrta.

Hi ha un tros que diuen La Fòia de Ferrer ya prop de Sollana.

Ca Llorens, Ca Txiner

Allò que es veu allí és el camí Vell”.

b) Altres col·laboradors: Coromines sempre anotava en les seues llibretes els noms dels informadors i introductors de cada poble. Per exemple, Antoni Soler d'Agullent, ... Els més actius van ser Francesc Giner Perepérez i Fermí Cortés. En efecte, Francesc Giner és un col·laborador actiu de Coromines que l'acompanya per l'Albufera i altres llocs de la Ribera i l'Horta i li recomana informadors de molts pobles. Aprofitant les enquestes i les monografies municipals de Coromines redactà una monografia sobre Cullera que va ser presentada a un premi a l'Institut d'Estudis Catalans i que malauradament s'ha perdut. Ell anima els cronistes a col·laborar-hi i a estudiar i salvar la toponímia dels seus pobles, com hem vist, l'any 1972.

Carta 29 de gener de 1964: rebuda per J Coromines de Francesc Giner i Perepérez

Benvolgut Mestre:

Molt m'alegraria que vostè i la seua muller s'encontren bé de salut en rebre la present. A mi m'ha arribat la separata de “El problema de Quatretondeta, etc” amb una adreça al “Sr Giner Perepérez, propietario y escritor/Cullera, Valencia” que m'ha fet gràcia de veritat. Com diria el nostre amic, Joan Fuster, molt més és estimable allò d'ésser propietari que no pas escriptor.

El vostre article me l'he papat de seguida i m'ha fet enrecordar-me, en allò que proposeu si *collado* al país valencià podria no ésser un castellanisme, que a Cullera tenim dos petits colls amb eixa denominació, encara que el paper més reculat que els nomena és de 1786, emperò hi ha una altra seguida, més al lloc de la Muntanya, que els caçadors li diuen Els Colls.

Això d'El Picaio ho tenim a les Muntanyes de Barx, la Serratella és una partida de Carcaixent, i Sencelles un despoblat de Sueca.

Tornant a les meues recerques sobre la toponímia dels mariners sembla que siga de veres que als enfilalls, serven fossilitzats els vells topònims oblidats dels terrassans. Suara he trobat que la Mola de Favara, que ells li diuen Montuvràs, un vell plànol li diu Monte Ubras i que l'estrep nord de la Muntanya de Cullera, que ells li diuen les Paravesses, un llibre de 1759 de l'arxiu de Cullera diu: "... cerrar la azequia del puente de Paravezes ...). Així mateix m'han dit ara de l'existència d'una altra pesquera, el Buit d'Espioca, que fa l'enfilall a eixe despoblat, serà el Buit de Bugia la pervivència d'un topònim?.

Com pot trobar vostè ja veu que no parem mai en tot allò que, per ara, són la resistència i l'esperança nostres... tan junyides a la volença de la terra.

Molt agraït de la seua bona recordança li pregue reba una ferma abraçada del seu fidel amic”.

Cortés, amic de Joan Fuster, és un altre dels bons col·laboradors de Coromines que l'acompanya per la Ribera i especialment per Sueca. Coromines li envia la primera redacció de la monografia de Sueca que Fermí Cortés completa i és publicada en *Quaderns de Sueca: Joan Coromines i Fermí Cortés, “Materials de toponímia suecana”, VII, juny 1985, pp129-161. Allí se'ns diu:*

“A mitjan agost del 1972, Àngel Satué, secretari del professor Joan Coromines, trametia a Fermí Cortés una laboriosa còpia mecanografiada de tots els noms de lloc del terme de Sueca de probable origen àrab o mossàrab. Era un avanç del material recollit a Sueca, quan uns anys abans el filòleg barceloní havia estat al nostre poble, una etapa més del viatge pel conjunt de les terres catalanes, a la recerca d'informació per a la monumental obra de l'Onomasticon Cataloniae. Informació oral proporcionada pels indígenes i contrastada amb fonts documentals.

Cortés contestava dos mesos més tard, agraït la tramesa i afegint unes observacions personals al recull toponímic. Li enviava, a més, un mapa de l'Albufera, transcripció en croquis de l'existent a “Lo Rat Penat”, i una xerocòpia de la nòmina dels malnoms suecans publicada per Vicent Molina a Flors de Marche.

Presente, a continuació, ambdós treballs, anticipant-nos a l'aparició de l'esperat Onomasticon, amb el desig de proporcionar al nostre poble, i els seus estudiosos, un utilíssim material de treball, precedent immediat dels estudis d'Antoni Carrasquer, Josepa Cortès, Josep Lluís Fos, Antoni i Miquel Furió, i Rafael Matoses, i l'esperança de poder dedicar un dia uns Quaderns monogràfics a la toponímia suecana”, p.129.

Una menció especial mereixen Beüt, qui es va desviure per buscar-li col·laboradors i Queralt, que va arribar a fer part d'algunes enquestes.

També coneixem altres col·laboradors proposats per Joan Fuster, Emili Beüt i Sánchez Gozalbo, de Castelló (aquest és esmentat en la introducció del I volum del DECat, p.XII) com Eliseu Bellés, d'Atzeneta, que no només li buscava informadors del Maestrat sinó que a més “té des d'abans de 1961, en què me'n comunicà valuoses mostres durant la meua enq. d'allí una rica monografia toponímica d'aquesta vila” (s.v. On Cat, II, Atzeneta, p.270).

c) Sanchis Guarner de fet no col·laborà en l'OnCat, però sí que va tindre una rica correspondència amb Coromines amb motiu de la fixació i publicació de Nomenclàtor dels pobles valencians, que edità l'IEC el 1966, com podeu comprovar en Santi Cortés, *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, València: Biblioteca Sanchis

Guarner, 2002, pp269-272, i en l'apèndix d'este treball. Sanchis es beneficià de totes les enquestes i opinions de Coromines, però no sempre li féu cas. En efecte, Coromines criticava a Sanchis pels seus constants canvis en les propostes oficials dels noms de municipis. Per exemple el 22 de juny de 1964 li recomanava de pensar-ho bé abans de canviar en cada edició de nom: "Jo no em fico en si Bell-lloc ha d'ésser "Bell-lloc del Maestrat (com posàveu a Timó) o Bell-lloc de Benifaixons (com a la Gramàtica) o "Bell-lloc" i prou (com féieu en el llibret de Raixa, o bé "Bell-lloc del Pla, com proposeu ara..." Dins de la seua mútua admiració i col·laboració van tindre fortes disputes i Coromines li va enviar moltes observacions toponímiques, especialment arran del nomenclàtor toponímic del llibre *El que s'ha de saber de la llengua catalana* i del *Nomenclàtor del País Valencià* de 1966, que Sanchis va seguir en ocasions i en ocasions no. Per exemple:

VII: Salzedella, 30 "Coromines aconsellaria no modificar la grafia tradicional Salzedella a la Salzedella, atès que amb a és ja la grafia medieval i la pronunciació que recollí en les enquestes"

III: Carricola, 290: Pron mod: karrícula, a. 1962, oït a Aiello de Malferit (XXX, 80, 12), i crec recordar que en el poble mateix; i almenys, a Atzeneta, on en parlaren molt de la notable arká de karrícula (XXXII, 132.15)"

III: 363: CERVOL: "Pron mod.: serból, oït per mi, 1961, a cada un dels pobles, moltes vegades de carrera: a Canet lo Roig (XXVIII, 40.16... Pertot ho usaven sense article... També en la carta que conservo de 20-XI-1962 em deia Sanchis que no tenia sinó la "pronúncia serból registrada a Vinaròs" /En esta carta, Sanchis preferia la grafia Cérvol perquè: "Riu Cérvol: considere preferible aquesta grafia, encara que a Vinaròs tinc registrada la pronúncia serból, la qual considero produïda per la lectura del cartell "Río Serbol" que els enginyers d'Obres Públiques han posat al pont de la carretera de València a Barcelona. Cavanilles (Geogr R. Val. I,7) que transcriu molt bé els noms valencians en el segle XVIII, escriu cervol. Però sobretot a l'Amollonament de Cervera, Morella i Benifassà, de 1323, es llegeix: "E ve al riu de Cervol a hun mollo, e travessa lo dit riu de Cervol, e passa a hun morro de roques que.s té ab lo Castell de Cervol, e aygues vesants per la squena de la dita roqua ve al dit Castell de Cervol, e del dit Castell aygues vesants puge al camí real que v aa Tortosa" (M. betí, Rosell, Casatelló, 1921, pàg.99). Prop del riu Cérvol es troba la Rambla de Cervera". Coromines diu que és un disbarat la grafia Cérvol del Nomenclàtor de 1966.

També Coromines envià moltes notes a Sanchis amb opinions toponímiques com a apèndix a les seues cartes, especialment en la del 20 de novembre de 1962, arran de la intervenció de Sanchis en el nomenclàtor toponímic publicat com a apèndix del llibre de Coromines, *El que s'ha de saber de la llengua catalana* (no publicat en l'epistolari Coromines-Sanchis):

"Coll de Llautó: En la zona ultra-sucrònica no abunda el terme orogràfic coll, però tampoc no hi és insòlit; a la Marina interior (p.j. de Callosa d'En Sarrià), entre la vall de Xaló i la vall de Tàrbena, es troba el Coll de Rates.... "La estendida y pingüe valle de Albayda... començar hemos a describir por la parte de Gandia, siguiendo la cordillera de su sierra hasta los confines de Castilla, por tener su principio en el collado de Llautó en la vecindad de Gandía y se remata en el puerto del Alforín, una legua sobre Ontiñente, la vuelta de Castilla" 1610 Escolano, Décadas, lib IX, c. xxx, nº 5. En el mapa de El Reyno de Valencia de F. A. Cassaus any 1693, apareix escrit Col de lauto. "Desde las cercanías de Montichelvo se ve el coll de Llautó" 1795, Cavanilles, Geogr, II, 137.

-Museros: Encara que alguns documents antics presenten la grafia Musseros, hi ha molta vacil·lació i la –ss- no hi predomina. La pronúncia Muzeros d'una partida de l'Olleria que vós aduïu és contundent”

*Tant en la versió de Timó i les altres de 1935-36, com en la vostra GramVal, i en l'ed del llibret de Raixa, vam escriure aquest nom amb –s- senzilla. Altrament això és el que s'ha fet sempre (no sé que mai s'hagi grafiat amb –ss- en fonts catalanes ni castellanés). Però ara veig que voleu posar Musseros. Per ventura ho heu sentit pronunciar així a gent d'alguna localitat de les zones no apitxades? Això no tindria gaire valor o cap valor, Museros està en el ronyó de l'àrea de l'apitxat, i no és una població tan gran ni tan independent econòmicament (aquesta espècie de suburbi de la capital) perquè pugui existir una tradició, diguem castellanenca o xativina de la pronúncia d'aquest nom de l'Horta. Descarteu, doncs, el valor d'una tal dada si és que existeix. Les grafies antigues ja tenen més pes... en els vells textos la grafia amb –s- senzilla és unànime. Donada la gran antiguitat de la documentació del nom, així com la típica o mossàrab, és ben segur que el nom ens fou transmés pels moros valencians, per bé que més aviat té aire mossàrab que no semític. Essent així? Què hauria passat si la –s- hagués estat sorda des del principi? Doncs que havent-nos estar transmés per l'àrea local de l'Horta s'hauria pronunciat de primer amb ç, i per tant a l'Edat Mitjana almenys en una part dels casos trobaríem la grafia ç- que en realitat no apareix mai. En fi, aquí teniu una dada que tanca de cop: hi ha una partida gran i important del terme de l'Olleria (mig camí de Xàtiva a Albaida) que es pronuncia muzeros i n'hi ha una altra en el terme d'Alós (Vall d'Àneu) que *spona musyéro*. Feu totes les reserves que vulgueu sobre el darrer nom, que realment no estic pas segur que tingui el mateix origen; però pel que fa al Museros de l'Olleria el dubte no és permès; ací tenim la pronúncia del nom que ens interessa en la zona no apitxada”.

-Mirafior, Mira-rosa: Encara que tothom sol anomenar-los “els Llocs”, vaig recollir les formes binafló i binarózo. Cavanilles i Madoz escriuen Benafior i Benarroza, però Escolano i altres textos del XVII els anomenen Mirafior i Mirarroza. Per a Benarroza podríem admetre l'etimologia Ibn 'Arusa que proposa Asín, però teniu raó que el segon component de Binaflor no podria ser àrab, i no sembla fàcil que sigui un cas paral·lel al de Benafios”. Jo crec que hauríeu d'esborrar del vostre nomenclàtor aqueixes formes espúries Binaflor (con diantre aqueixa terminació –flor es podria explicar per l'àrab?), Benarroza i atènyer-vos a les tradicionals catalanes.”

-Rocafort de l'Horta: “el Rocafort valencià ha de dur determinant per distingir-lo de Rocafort de Querals, Rocafort de Vallbona, etc. Proposí que es digués de Campolivar perquè en aqueixa partida s'ha construït una important barriada residencial que anomenen Campo Olivar, com el títol del baró, i pretenia divulgar la forma no castellanitzada. Hi ha, tanmateix, el greu inconvenient que Campolivar es troba, dins el terme municipal de Godella”.

Vila Joiosa: “Des de 1935 fins al tomet de Raixa ho havíem posat així. Ara veig que voldríeu posar només La Vila. Desenganyeu-vos; això no és possible fora de l'ambient merament local; simplement no és una denominació suficient. No solament una persona del Principat, sinó igualment una de la Plana de Castelló o de l'Horta de València, us preguntarà desconcertat: de quina vila es tracta? I afegireu naturalment la Vila Joiosa, que

situarà immediatament aquest foraster. Sé molt bé que la gent de la Marina, de Xixona, d'Alacant, usen la Vila i prou, i generalment els habitants vileros. Per a ells pot haver-n'hi prou, però per ningú més. I per què declarar la guerra a un determinatiu ja venerable?" Afegint documentació oral i escrita i testimonis de Martí Gadea, d'un document de què l'ús de Joiosa quedarà facultatiu)".

-Sella: No coneixia l'accepció de Sella sella com a terme orogràfic. Encara que el derivat mossàrab de cella és Xella (Canal de Navarrés), aquest podria coexistir amb un derivat català regular, com Moraira i Morera. El Sella d'Astúries tindrà un altre origen. Les grafies del segle XIII amb s- que vós adduïu, tenen molta força.

Sella (Marina): Així vam escriure el nom d'aquest poble muntanyenc en les versions de 1935-36. En el llibret de Raixa ja posàreu Cella. Potser hauria valgut més no canviar la grafia acceptada no sé si per tothom o per la gran majoria. Sella escriuen Cavanilles II, 318, M. Gadea Gè II, 129, la GGRV, el nomenclàtor del vostre oncle, etc.) Sella trobo en la documentació medieval que conec, com és un doc de 1251 publicat per Huici, un de 1403 del qual parla el vostre oncle. En què us baseu? Alguna consideració etimològica potser, per ventura suposant que vinguí del ll CELLA. Però em sembla que no és pas aqueix l'origen; d'una banda perquè no essent mot viu en català si fos mossàrab esperaríem Xella (de fet Chella a la Canal de Navarrés, oi?). D'altra banda mireu-vos la foto de la GGRV p.1139, que em recorda la visita a aquesta vila muntanyenca, pel juny de l'any passat. Les cases de la població s'enfilen entorn del turó on hi havia l'ermita de Santa Bàrbera i els castell dels moros. Aquest tossal és una petita avançada de la grandiosa Penya de Sella, poderosa serra que constitueix l'avantmurall d'Aitana. Per la seua banda el tossalet de Santa Bàrbera, naturalment està unit a la penya de Sella per una collada o collet, i potser el terme més popular per dir collada en tot el país (arreladíssim en la toponímia del Maestrat però també en la transcrònica) és sella o selleta (pròpiament 'sella de cavall'.(També els alemanys i suïssos diuen sattel a una collada, per una comparació òbvia).

-Almiserat per Almiserá. També li diu que s'aparta de la tradició i del nomenclàtor de Timó..." Ara tinc les dades recollides en les meves enquestes de 1962. Ara bé, enlloc no recordo haver sentit –at en aquest nom. Vaig fer enquesta en aquest poble mateix pel juliol d'aquest any (quina calor; la gent menjant cacauets i ventant-se al pas de les portes)... Almiserá a Benigànim, a Piles i Llutxent.

Un bon exemple és el cas de la Torre del Domenge: Sanchis proposava en el Nomenclàtor de l'IEC de 1966, p.18, la Torre dels Dominges (Alt Maestrat),¹² contra l'opinió de Joan Coromines que li havia enviat un estudi sobre el nom amb en una carta de 1965, reproduïda en l'Onomasticon Cataloniae, vol VII, 312:

"la Torre dels Dominges, poble de l'Alt Maestrat<De domenge 'propietat del senyor', mot que prové d'un ús substantivat de DOMINICU, neutre de l'adjectiu dominicus (DECat, III,173)/.../

Des de les versions de 1935 (amb alguna vacil·lació) fins a la de Raixa deixàrem la Torre d'En Doméneç. Ara us proposeu recomanar La Torre dels Dominges. En l'essencial crec

¹² Un estudi sobre este topònim es pot veure en el meu "La normalització de la toponímia del Maestrat: el cas de la Torre del Domenge > Torre d'en Doméneç". A: *Actes de la I Jornada d'Onomàstica-Sant Mateu 2006*, València: AVL, 2007. P. 127-132

que teniu raó. És realment la forma amb Domenge una de les més arrelades en el país: la impressió que tinc i la que corroboren les dades de què tinc nota és que és bastant general, fins potser general, si voleu, amb la reserva que en els llocs es diu més aviat: “La Torre”, sense més precisions. En les meves enquestes per allà, l’any 1961, vaig anotar la torre.n domenge com a oït tant a les Coves com a la Serra d’En Galceran, i recordo vagament haver-ho sentit en algun altre lloc. En plural, no, val a dir-ho/.../

En Moll, l’any 1935, ja ens va comunicar aqueixa pronúncia local. Torre del Dumenge escrivia Muñoz en el seu Memorial del s.XVI publicat en el BSCC; Torre den Domenche, Cavanilles, I, 65. És veritat que no sols Torre de Endoménech és la grafia oficial (Inst Geograf) sinó que s’hi atingueren també CSalvador i Mateu i Llopis (País Val,94). Però el fet és que el tal Domènec no apareix en cap font anterior al s.XIX, si no m’enganyo (fins seria el cas de preguntar-se si no hi ha fet el seu paper una pronúncia acastellanada Domenétx, com a malentés del Domenge). Sánchez Gozalvo en dóna l’explicació: “el nom li ve del domenge que es reserva l’orde de Calatrava dins el terme de Vilanova d’Alcolea” i de fet ho documenta així en la carta de població d’aquesta localitat (BSCC, XIV, 296): el petit terme de la Torre “està “encerrado”, com diu Cavanilles, dins el terme de Vilanova/.../ L’alteració és explicable: la influència dels noms veïns Serra d’En Galceran i Torre d’En Besora, pobles més grans i coneguts degué fer que Torre del Domenge es canviés per part d’alguns en Torre d’En Domenge, i una vegada personalitzat el nom, com que de fet domenge no era nom de persona, hi ficaren un imaginari Domènec, de forma més semblant/.../

Ara, com us he dit, no veig que tingui antecedents la forma plural T. dels Domenges que voldríeu recomanar. És veritat que en el terme de les Coves (no sé si gaire prop del de la Torre) hi ha una partida dita Els Domenges, i que això deu estar en relació amb el domenge de la Carta de Població de Calatrava. Però totes els probabilitats són que això sigui una pluralització recent; pensant en les diverses finques que constitueixen aquesta partida així com diuen els Avadàngels”, vulgarment parlant de la Valldàngel, en el mateix terme de les Coves). El fet és que parlant de la Torre sempre sembla haver-se usat el singular. Us recomanaria de posar-ho així”.

Sanchis mateix en carta del 26 de gener de 1965 es justificava de les seues decisions perquè eren provisionals: “en el pròleg he insistit molt a remarcar la provisionalitat de les formes que proposo i declaro que cal esperar el vostre Onomasticon per a la determinació definitiva dels nostres topònims”.

En algunes ocasions Sanchis li féu cas com en el topònim l’Alcúdia de Crespins, “que vos canvieu en l’Alcúdia dels Crespins”, corregint fins i tot les vostres anteriors. La vostra teoria és potser certa però arriscada, i va contra la tradició del nom, la tradició erudita i la popular. Des de la Reconquesta es parla d’alqueries de Canals, Crespins i Alcúdia”.

Sanchis rebia totes les separates de Coromines, algunes amb una afectuosa dedicatòria: Indianoromanica” 1944: “A M. S. Guarnier, cordialment”; Lleures i converses d’un fillòleg: “A En Manuel Sanchis Guarnier, ferm valor d’una causa nostra i excelsa”, JCoromines, 7 de març de 1972, o “A les freqüents converses amb Sanchis Guarnier, el mestratge en qüestió toponímica que vaig rebre del professor Sanchis Guarnier a Mallorca, primer, i després a València”.

Coromines sempre considerà Sanchis com el lingüista capdavanter del valencià i li informà de cada descobriment que feia sobre els parlars valencians. Per exemple, el 20 de maig de 1962 l'assabenta que a Alfarb i Catadau no apitxen i sí a Almenara (ob cit, p. 151 i s.); o de l'etimologia de porrat (Carta de 28 d'octubre de 1962)

També escriví a Germà Colón (26 de maig de 1961, p. 269, arran de les enquestes de l'OnCat pel nord de Castelló.

4.- Conclusions

a) Joan Coromines mostra a través de les 26 cartes transcrits, com sempre va voler compartir la recollida de materials mitjançant enquestes amb col·laboradors valencians, però malauradament la situació dels anys 50 i 60, sense cap escola filològica valenciana i Sanchis Guarner a Mallorca, va fer que només poguera comptar amb l'ajuda de Giner i la il·lustració de molts valencians que li presentaren els informadors i l'introduïren en els pobles. Gràcies a l'OnCat començaren a fer-se monografies onomàstiques com la de Cullera, Sueca, Pego, per Carmel Giner, o Benissa, per Joan Josep Cardona i Carcaixent, per Víctor Oroval.¹³ Estos són els precedents actuals de l'onomàstica valenciana.

b) L'OnCat fixa l'etimologia de milers de topònims valencians arrellegats de viva veu per Coromines, contrastats amb la documentació que tenia disponible. Hui no és pot fer cap treball toponímic sense partir d'esta obra que sempre ens guia pel millor camí.

c) Les enquestes de l'OnCat li permeteren a Coromines comprovar la riquesa lèxica del valencià i féu que propagara per tots els llocs la importància del valencià dins de la llengua comuna i canviara l'opinió de molts catalans sobre la nostra manera de parlar.

d) Les cartes més interessants per a conèixer les pretensions i decepcions de Coromines en l'OnCat són les escrites a Beüt i Belenguier, inèdites fins hui. S'hi veu l'interés de Beüt, el paper frustrat de Queralt per malaltia i la col·laboració dels cronistes.

e) A través de la correspondència i del contacte personal vaig poder comprovar l'afecte de Coromines cap a València i "lo valencià".¹⁴

¹³ La bibliografia onomàstica publicada per cronistes en estos anys al caliu de l'OnCat va ser extensa. Es pot trobar en VALERO, LL.; CASANOVA, E, *Bibliografia d'onomàstica valenciana*, en premsa.

4) ¹⁴ Sabem que Coromines a més d'estar atent a la caça de col·laboradors mai no va deixar de preguntar a valencians sobre el significat d'alguna paraula i de transmetre-li les informacions a Sanchis. Per exemple, per carta del 26 de desembre de 1951, de Vicente Perles Moncho a Sanchis Guarner, sabem que Coromines estava interessat a saber aspectes del valencià –anys després encara preguntava a Valor i a mi mateix per la paraula albixeres-:

"Distingit sr. meu. Respecte a la frase "guanyar les ambixeres" qu'es tròba al "Diccionari Català-Valencià-Balear", com vullguent dir 'arribar primer a la porta de l'església en lo divendres sant (Tàrbena)" pàg 590 del t. I, en Joan Coromines, des de Chicago, escrigué al retor del meu pòble per a que li l'explicara. I en un viatge que jò vaig fer a Tàrbena, d'ahón soc naixcut i he viscut 37 anys, deu d'ells com a mestre d'escòla, el sr. Retor, molt amic meu, hem donà la carta d'En Coromines per a que jo li contestara.

Aixina ho vaig fer diguent-li en aquest señor que jo, qu'he segut acòlit o monesillo molts anys, mestre i soc fill del pòble, en familia en ell, no he sentit dir mai eixa frase de "guanyar les ambixeres", ni sixquera aquesta darrera paraula: ambixeres.

Parlant d'això aquet estiu passat an D. Manuel Batlle, rector de l'universitat de Mursia, hem digué que li escriguera an En Coromines per a que fera el favor de dirme d'ahón havia trèt ell, o

Apèndix

Transcriuré ací la correspondència entre Coromines i els seus col·laboradors valencians incloses algunes cartes que havia copiades fa anys en l'Arxiu personal de Sanchis Guarner quan era a Barcelona que ara han publicat recentment en l'*Epistolari Joan Coromines i Manuel Sanchis Guarner*, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Fundació Pere Coromines, 2006. He preguntat als descendents de valencians que es relacionaren amb ell si disposaven de cartes de Coromines, com Sánchez Gozalbo, Sánchez Adell, José Ángel Gironés o Vicent Pitarch, però m'han dit que no en tenen cap.

a) Coromines a Sanchis Guarner, *Epistolari* cit, p.109.

Barcelona, 13 de gener de 1955

“L'enquesta de l'Onomasticon no la podré estendre de ferm a València i Balears abans de 1958, en què compto deixar mig llest (no del tot) el Principat. Fer-ho abans seria arriscar-me a deixar molt d'embastat i res d'acabat, car si la vida i la mort no està en les mans de ningú, encara ho estan menys la salut (i per això em cal molta) i altres diccionaris”

b) De Coromines a Beüt: Barcelona, 12 d'abril de 1958

Sr. Emili Beüt i Belenguer

Distingit señor:

Crec que l'amic de tots dos Josep Ma Casacuberta li ha parlat alguna vegada del meu propòsit de venir a València per organitzar-hi la recollida dels noms de lloc per a la gran obra que dirigeixo, “Onomasticum Ibericum”. En aquest gran recull, en cinc o sis grans volums, s'estudiaran científicament els noms propis de lloc i de persona de totes les terres de la nostra llengua, i s'hi recolliran no solament els noms de lloc importants sinó tota la toponímia menor i major, antiga i moderna. Fa molts anys que estudio i despullo sistemàticament tots els llibres i opuscles d'història i geografia local valenciana. Però a part d'aquesta documentació erudita, que ocupa ja milers de cèdules, em proposo visitar personalment o fer visitar cada un dels pobles i poblets del País Valencià per recollir-hi de viva veu els noms de lloc de la tradició popular. Una tasca semblant s'està ja acabant en el Principat, és acabada del tot a la zona catalana d'Aragó, i espero acabar-la d'ací uns quants anys en els altres països de la nostra llengua.

No estic segur de poder començar aquest any en gran escala la meva tasca personal en el País Valencià, però s'acosten ja anys que dedicaré a córrer intensament pels tossals, planes i valls d'aqueixes belles terres. I he decidit encetar ja la feina enguany, recollint

---

l'autor de la dita frase, qu'ella se usaba en Tàrbena. Jo ho vaig fer aixina i En Coromines m'ha contestat el dia 10 d'aquet mes diguent-me que'm dirigisca a vosté fent-li saber que ho fas per encàrrec d'ell, a fi de que vosté tinga la bondat de doanr-me detalls sobre la dita frase.

En el (o en lo) meu pòble tenim una manera de parlar diferent dels altres pòbles de la contornà, entre altres moltes usem l'article masculí as, tant com a singular com a plural (el, lo, els) i sa, ses, en lloc de la i les que usen com a femení plural i singular els pòbles del contorn.

Y es que tenim la tradicio de ser descendents de mallorquins que vingueren a repoblar el terme al segle XVII, después de l'expulsió dels moriscs. Jo conserva (aixina diguem: jo, conserva) alguns documents d'aquells temps escrits en llatí i an valensià que tracten de la repoblasió de la Baronia de Tàrbena que perteneixia al Baró d'Aytona....”.

personalment la toponímia d'alguns termes veïns a la vostra ciutat. Penso passar a València i els seus voltants la setmana del primer de maig.

D'altra banda m'interessaria trobar col·laboradors valencians. Si trobés algunes persones metòdiques, amb un mínim de condicions per a l'observació del llenguatge —la finalitat de la tasca és lingüística molt més que geogràfica— i amb ganes de caminar, que poguessin dedicar-hi de tant en tant alguns dies (fins i tot només algun diumenge), i es prestessin a adaptar-se a les meves instruccions sobre la forma de recollir els noms, no solament els pagaria totes les despeses i les propines que haguessin de donar als informadors, sinó també uns modestos honoraris per cada dia que hi dediquessin.

Convé aclarir que el que es tracta de recollir ara és únicament la tradició popular, estrictament popular, dels noms de lloc; la tradició culta, la forma correcta dels noms, la seva forma antiga, tot això ja ho trobo en els llibres i arxius, i és una feina a part, que s'ha de tenir ben distinta i separada de l'altra; en tot cas no és el que es tracta d'organitzar ara. Per aquesta raó cerco a cada poble informadors estrictament populars, llauradors i gent del camp sense lletra o de poca lletra, però molt coneixedors del terme, gent parladora i de molta memòria: fem un petit recorregut del terme municipal (generalment a peu, de vegades amb vehicle) i en el camp apuntem els noms. La forma millor de fer-ho, tal com m'ho ha ensenyat una experiència de molts anys, és el que m'agradaria d'ensenyar a alguns possibles col·laboradors valencians.

Em podria indicar algun amic de vosté que li semblés capaç d'interessar-se en aquesta tasca? Si volgués fer-ho i en sabés algun, prestaria un gran servei a l'obra de l'Onomasticon Ibericum i jo li ho agrairia de debò. No tothom té condicions per a fer-ho, ni tots el qui en tenen tindran temps o prou agilitat per a dedicar-s'hi, ni entre els qui en tinguin tindran tots prou esperit de continuïtat. S'ha de comptar sempre amb un cert nombre de decepcions per falta de capacitat o de voluntat de continuar. Per això estaria disposat a ensenyar-ho a unes quantes persones, amb l'esperança que un o dos donin el seu temps.

En canvi, no m'interessen els simples curiosos ni els que creguin poder ensenyar tant o més que aprendre: en aquesta part de la tasca solament puc dedicar-me a pendre notes de la gent popular i sense coneixements altres que els transmesos popularment de pares a fills. Tampoc no necessito altres guies que els que em buscaré a cada poble, principalment amb consell de les autoritats locals (si bé alguna indicació donada des de València també em pot ésser útil i serà agraïda).

He triat per a venir la setmana del primer de maig, perquè hi haurà gent que estarà lliure de feina solament els dies festius, i suposo que ho seran els dies 1, 2 i 4 (diumenge), per a alguns inclús el 3 (pont). Aquests serien, doncs, els dies que els possibles col·laboradors m'acompanyarien; en cas de trobar-ne un petit grup, cinc o sis per exemple, convindria distribuir-ho de manera que m'acompanyessin un o dos cada dia, per tal que jo els pogués dedicar una atenció més individual. Seré ja a València el dia 30 (potser el 29 i tot) i em posaré en contacte amb vostè, o si vostè em pogués enviar unes ratlles per endavant no estaria de més, però no voldria distreure'l més del que és necessari, i ben mirat això no cal.

Amb l'esperança de correspondre un dia al servei que li demane (que serà amb gran satisfacció) i confiant tenir el plaer de conèixer-lo personalment, el saluda molt atentament i cordialment el seu amic i servidor Joan Coromines.

PS. Permeti'm des d'ara felicitar-lo pels seus excel·lents i suggestius llibrets sobre els rius valencians, que he anat llegint amb gran fruit i interès. J. C.

- c) De Coromines a Joan Fuster (en Joan Fuster: *Correspondència*, ed. dirigida per Antoni Furió, vol 4: cartes de Manuel Sanchis, J.Giner i G.Colón, ed. d'Antoni Ferrando, 3i 4, Val, 2000, p. 4), i en Epistolari de Joan Coromines a Joan Fuster, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2002, p. 345 i ss.

Barcelona, 12 d'abril de 1958

“Distingit amic:

Crec que en una altra ocasió ja li vaig parlar del meu propòsit de venir a València per organitzar-hi la recollida dels noms de lloc per a l'Onomasticum Ibericum, que dirigeixo /.../Li deia que ja fa molts anys que estudio i despullo sistemàticament tots els llibres i opuscles d'història i geografia local valenciana: però a part d'aquesta documentació erudita, que ocupa ja milers de cèdules, em proposo visitar personalment o fer visitar cada un dels pobles i poblets del País Valencià per recollir-hi de viva veu els noms de lloc de la tradició popular /.../ Un altre any certament vindré a Sueca; enguany és possible que no pugui. Si vostè escaigués a haver d'anar a València en aquells dies em plauria de debò de tenir-hi una conversa. Els amics Beüt, Zabala i Giner sabran certament on sóc. De tota manera el seu consell sempre seria molt benvingut, sigui de paraula o per escrit.

El que m'interessaria sobretot des d'ara és trobar alguns col·laboradors valencians en la tasca de recollir la toponímia viva (explica el mateix que hem vist que fa a Beüt i Sanchis)... A cada poble cerco un informador popular –llauradors, caçadors o gent del camp sense lletra o de poca lletra, però molt coneixedors del terme, si pot ser loquaç i de molta memòria: fem un petit recorregut del terme municipal (generalment a peu, de vegades amb vehicle) i en el camp mateix apuntem els noms. Doncs la forma millor de fer-ho, apresada en una experiència de molts anys, és el que em plauria d'ensenyar a alguns possibles col·laboradors valencians”...

- d) De Coromines a Sanchis Guarnier, ob cit, p.120

Barcelona, 13 d'abril de 1958

“Les tasques del meu Onomasticon van avançant cada vegada més. Des de 1936 ja sabeu fins a quin punt tinc avançades les del País Valencià pel que fa a les fonts escrites i la tradició erudita dels noms de lloc. Quant a la tradició oral, totes les dades que tenia fins ara es reduïen a les recollides en enquestes parcials i no sistemàtiques fetes en el curs de les meves (llargues, si no molt nombroses) excursions pel Maestrat, comarca de Morella i Alcalatén, i a algunes recollides (a Barcelona sobretot) amb valencians amics meus /.../ Tanmateix enguany voldria encetar ja la meva tasca en el País Valencià, si no en gran escala almenys amb algunes enquestes sistemàtiques i personals. Sobretot amb l'esperança de poder ensinistrar alguns joves valencians en la forma de fer-ho segons la meua experiència, i que ells vagin treballant-hi pel seu compte en aquests anys immediats fins que jo pugui llançar-m'hi a fons per completar-ho (sempre, segurament, hauré de fer jo la major part). Als qui puguin dedicar-hi alguns dies de tant en tant els pagaré totes les despeses i de més a més uns modestos honoraris per cada dia de treball que hi hagin dedicat, tot seguit que em lliurin les seves notes de camp. /.../ Ja sabem que no tothom té condicions per a recollir exactament i objectivament els fets de llengua. Han de ser gent que reconeixin i distingeixen impertorbablement sons semblants (è i é, s i ss, v i b, etc) i siguin capaços de registrar allò que diu el subjecte sense influenciar-lo; i també han d'ésser ja amb

bones cames i ganes de caminar, car normalment l'enquesta la fem en un petit recorregut campestre. Més fàcil, doncs, que siguin joves.

Vós que coneixeu i heu ensenyat tants joves valencians, voldríeu i podríeu prestar-me el gran favor d'indicar-me'n alguns que us semblessin adequats? Us ho agrairia vivament. L'experiència em diu que molts es cansen, o comencen i es troben privats de continuar fent-ho per raons diverses, o bé semblaven bons i de fet resulten dolents per manca d'esperit disciplinat i sistemàtic; per això fóra millor de trobar-ne uns quants, cinc o sis o set. Tampoc no convé, però, que hi vinguin els simples curiosos o els tastaolletes, o la gent que ja es creu saber molt (disposaré de poc temps i haver d'atendre a molta gent dispersa l'atenció).”

e) De Fuster a Coromines (ob cit, p. 350 i ss)

Sueca, 22 d'abril de 1958

“... / però com que compteu amb Beüt i –ai!- amb Giner, confie que estareu ben assistit.

La qüestió de trobar-vos alguns col·laboradors presenta algunes dificultats. N'he parlat amb Beüt, el qual, de tota manera, espera poder-vos-en proporcionar algun. Jo, naturalment, pose a la vostra disposició la bona voluntat d'uns quants joves, que intentarien fer qualsevol cosa que els manàsseu. Però si us he de ser sincer, us diré que no confie massa en les condicions d'observació del llenguatge que puguen tenir i que vós necessitaríeu en ells. Beüt tractarà de veure si el sector excursionista hi ha algú que meresca més garanties. En últim terme, a falta d'opció, sempre podeu provar, ni que siga en un examen ràpid, si aquells joves us poden aprofitar. Beüt mateix us hi posarà en contacte, si voleu.

Jo, en principi, havia pensat que potser els cronistes locals serien uns bons elements per al cas. Per ací els cronistes del poble estan organitzats en secció del Centre de Cultura Valenciana, i hi tenim molts i molt decidits amics. Però són una gent terrible en general. Alguns, amb tot, us podrien servir per a llurs comarques: discutiu-ho també amb En Beüt que hi té relació directa”.

f) De Beüt a Coromines: “25-abril-1958”

Sr. Joan Coromines. Barcelona.

Distingit Sr.:

La vostra lletra 12 dels corrents va arribar al meu poder oportunament i va estar un goig per a mi vorem honorat amb la vostra confiança en encarregar-me d'una missió en la que pug ser-vos útil, i més encara quan la meua modesta col·laboració pot ésser profitosa per a la monumental obra que dirigiu i que tant ha d'enaltir la nostra llengua.

No és cosa fàcil trobar ací gent que reunisca les condicions necessàries per a la tasca que indiqueu; perquè dels preparats per a dur a cap la missió que interessa, hem de refusar alguns que no poden dedicar temps a ella, altres que no posseïxen les aptituds físiques escaients, etc.

Prenent l'interés que el cas requereix, he trobat dos amics que crec us podran ser útils com col·laboradors, perquè reunixen el major nombre de condicions mínimes. L'un és Pere Queralt, afecionat a les coses del llenguatge, que té quasi bé acabat un vocabulari castellà-valencià, home modest, sens “manies” filològiques. L'altre és Josep Mascarell, poeta i prosista, que té costum d'arreplegar mots del nostre llenguatge encara vius per les comarques. Tots dos són excursionistes i no els fa nosa caminar per les muntanyes i les

hortes, i els considere amb suficient aptitud per traslladar gràficament la pronúncia de les gents que interroguen.

Pel moment no trobe altres que puguen ajudar-vos, perquè soc exigent respecte a les condicions que al meu entendre cal reunixquen els vostres col·laboradors. Una de les principals dificultats considere és la manca de saber interpretar el so dels mots, conseqüència del parlar apitxat de la ciutat de València i rodalia. De totes maneres, seguixc veient si trobe algú més, suficientment apte, i cas d'aconseguir-ho ja us assabentaria a la vostra arribada.

Us pregue que comuniquen la data exacta de la vostra arribada a aquesta ciutat i el vostre lloc d'hostatjament, si el sabeu, per tal de saludar-vos el més prompte possible convindre el moment de presentació dels senyors Queralt i Mascarell, i si algú més trobara.

Tindré una gran satisfacció en conèixer-vos personalment ja que fins ara solament us conec per la vostra admirable i magnífica tasca, i a l'espera d'estreñer la vostra mà, en tant rep les vostres notícies, us salude cordialment.

g) De Sanchis a Coromines (en ob cit, p.124)

Palma de Mallorca, 29 d'abril de 1958

“Em demaneu valencians capaços d'ajudar-vos en l'Onomasticon. No és un encàrrec fàcil. Crec que el qui millor us podrà facilitar de trobar col·laboradors valencians és Emili Beüt Belenguier, que viu en el carrer Erudit Orellana, 15; ell és un dels directius dels escoltes valencians i un gran patriota si bé manca de formació universitària. També us poden facilitar contactes a l'Editorial Torre, els escriptors Miquel Adlert i Xavier Casp, l'adreça és Ciril Amorós, 80. Així mateix al Rat Penat hi ha joves entusiastes i aprofitables però cal pendre precaucions en la tria i comprovar la realitat de les esperances”.

h) De Coromines a Beüt: “Barcelona, 14-abril-1959.

Sr.Emili Beüt i Belenguier

Molt distingit amic:

Fa poques setmanes va escriure'm En Queralt. Les notícies que em dona no són bones: que ha estat i està malalt, de veritable consideració; segons sembla, urea, diabetis i alguna cosa d'úlceres estomacal. Cregui que m'ha fet pena de cor, perquè li tinc una viva simpatia, a part de la contrarietat que significa la poca feina que com és natural en aquestes condicions, ha pogut fer aquest hivern per a l'Onomasticon. Em diu que li escrigui quan sigui a Barcelona per enviar-me el que té fet.

Però abans de fer-ho voldria demanar un consell a vosté. En aquestes condicions jo podria enviar-li una petita quantitat com a senyal d'interés. Encara que no li fos de gran ajuda per a la seva curació, perquè fóra una suma mòdica en extrem, enviada amb aquest caràcter espontani (ell no me'n parla pas) seria un modest testimoni d'afecte i encoratjament. Si la necessitat, però, fos més gran, voldria que vosté m'aconsellés i estudiaria la possibilitat d'avançar-li una part de la seva paga futura, a compte dels seus treballs per a l'Onomasticon. Dels seus treballs passats suposo que no li dec res, si és així com ell diu que ha pogut fer poca cosa, perquè ja li vaig deixar alguna suma avançada.

Pel que fa En Mascarell, suposo que entre ell i En Queralt ja el devien informar. Amb tots els miraments possibles i amb gran moderació, vaig haver de fer-li algunes indicacions sobre la forma de fer les enquestes, i sobretot no vaig poder accedir al seu desig de fer només termes municipals grans i muntanyosos, vist l'escàs rendiment de noms propis que donaven les enquestes que va fer en termes d'aquests. Sembla que ell es va molestar per

aquelles indicacions, i devia voler completa llibertat d'acció en la tria dels termes a visitar, perquè em féu a saber que no volia continuar, i que així com així algú ja li pagava una subvenció per a fer treballs de camp. Vam restar en bons termes. Em va fer l'efecte que ell s'havia imaginat que jo cercava una altra cosa: gent que em donés alguna informació sobre pobles valencians, sense subjectar-se a una disciplina; en realitat, però, una obra immensa com l'Onomasticon, dotada de recursos limitats i d'un caràcter tan estrictament científic i exhaustiu, no té més remei que subjectar-se a una exigència rigorosa. En tot cas, jo no vaig tenir cap culpa en la falta d'èxit d'aquesta temptativa, i potser ell ben mirat tampoc (molt menys vosté, és clar): el seu temperament de poeta jove i imaginatiu no era el més adequat per a l'empresa, encara que sigui un excel·lent company d'excursió, trempat i jovial. Això no vol dir que si un dia ell, espontàniament, es penedís, i es declarés disposat a deixar-se guiar per mi i no ofendre's si li feia alguna observació, jo no estigués disposat a tornar-li a encarregar feina. Però en tot cas la idea solament pot sortir, i convé que surti, d'ell. En Queralt és un home disciplinat naturalment, de qui estava contentíssim.

Torno a donar-li gràcies per la seva ajuda de l'any passat, i n'hi afegeixo a l'avançada, ben coralment, pel consell que li demano. Mani el seu atent i afectíssim servidor i amic. Joan Coromines”

i) Carta de Francesc de B. Moll a Menéndez Pidal (gràcies a Vicent Garcia Perales)
25 de mayo, 1959

Mi querido Don Ramón: No he olvidado su encargo referente a la l- catalana. He tardado en cumplirlo porque he necesitado consultar varios textos antiguos, comprobar modernizaciones de grafías en ediciones ochocentistas, etc.

Le incluyo un resumen de lo que he podido averiguar. No es completo ni definitivo. La historia de la ortografía catalana medieval está por hacer. De todos modos espero que las notas adjuntas le serán de alguna utilidad. No estaría de más que escribiese Vd. a Corominas pidiéndole información; de seguro que él dispone de materiales interesantes que yo no poseo. Sus señas actuales son: Carretera de Sarriá, 37, Barcelona. Aunque pasa semanas enteras fuera de la ciudad, recogiendo materiales para su “Onomasticon Cataloniae”, recibe la correspondencia con cierta regularidad.

Aquí recordamos la amable visita de usted con satisfacción, pero con el sabor agrídulce de su excesiva brevedad. Confiamos que se decida a tomarse unas vacacioncitas más largas en esta isla, como ha hecho Don Dámaso y varios otros poetas la semana pasada en Formentor. Le saluda con todo afecto, también en nombre de Anita y de Sanchis Guarner, su affmo. Francisco de B. Moll.

j) De Josep Giner a Fuster (ob. cit, p.449)

Josep Giner a Joan Fuster, València, 22 de gener de 1960:

“Per no voler Valor Vives seguir de president de la Secció de Filologia del Rat-Penat, m'ha anomenat a mi per tal càrrec, que m'he vist obligat a acceptar a la força. Em limitaré als meus objectius: fer un butlletí que m'ajude a fer certes coses lexicogràfiques que m'ha encarregat Coromines, creant una xarxa de corresponsals a les comarques, replega de mots, toponímia i publicació de coses poc airejades”

k) Correspondència Coromines a Moll:, p.363: 12 de juny de 1961: JC diu a Moll que acaba de tornar de fer enquestes pel Maestrat

l) Coromines a Sanchis, ob cit. p.132

En Pineda de Mar, 18 de març de 1962

“Cap al 15 d’abril reprendré les enquestes valencianes de l’Onomasticon. Compto treballar-hi sense parar fins a finals de juny /.../ Us agrairia molt que em donéssiu noms de gent de pobles d’aquesta zona, i alguna recomanació en els termes més importants. El terme municipal de València en tot cas el deixaré (pel que fa a la informació oral només, és clar) a veure si me’n poden recollir dades gent més apta i pràctica que jo”

m) De Coromines a Fuster (ob cit , p.,357 i 10:

Barcelona, 28 de març de 1962

“L’any passat vaig recórrer personalment tot el Nord del país Valencià fins a la comarca del Palància inclusivament /.../El pla és visitar enguany personalment uns 130 o 140 ajuntaments, fins a cobrir tota la zona de la nostra llengua arribant fins al Sud de les comarques de Gandia, Albaida i Xàtiva-Ontinyent. És molt si es trobés algú que em pogués rellevar de fer una dotzena o una vintena de pobles de l’Horta o de la Ribera Baixa, i ho fes d’acord amb les meves instruccions, amb plaer hi deixaria altres tants pobles en suspens.

A falta d’això vostè em prestaria un servei molt agraït si em podia indicar noms de persones conegudes que resideixin en pobles d’aquesta zona. No pas persones que em poguessin dar elles mateixes els noms de lloc ni recollir-los, sinó gent que em puguin guiar per cercar una persona més rústica que conegui bé el terme (llauradors, caçador, guarda de recs, etc.); la toponímia especial dels pescadors i mariners també m’interessa. Li agrairé doncs molt que procuri cercar noms d’amics residents a pobles de la zona expressada”

n) Beüt a Coromines: 10-abril-1962.

Sr. Joan Coromines. Barcelona.

Distingit senyor i amic:

Vaig rebre la vostra lletra i em plau moltíssim tindre de nou ocasió de saludar-vos personalment amb motiu de la pròxima visita a aquestes terres.

Us felicite per la vostra constància en la continuació de la important tasca mampresa, de tant d’interés i profit per a la nostra llengua i per al seu prestigi.

Veig que esteu molt animat per a la campanya que aneu a començar i encontre molt ambició el vostre loable propòsit de visitar 130 o 140 municipis. Això exigix un treball intens que malgrat la vostra edat –semblant a la meua- veig que es proposeu fer amb tota la il·lusió que aquestes coses requerixen. Bé volguera poder ajudar-vos directament, però els meus quefers no m’ho permeten; no obstant ja sabeu que podeu comptar amb la meua desinteressada col·laboració en tot allò que cap dins les meues circumstàncies.

Dissortadament l’amic Pere Queralt es troba prou malalt i no podreu comptar amb el seu ajut; ni tan solament he volgut parlar-li de la vostra visita, perquè considere li causaria un efecte moral deplorable. Crec que haureu de prescindir d’ell pel moment.

Tenint presents els vostres propòsits i desitjos he parlat de la vostra visita amb els cronistes Oficials de Nàquera i Serra, ambdós bons amics meus. El de Nàquera, Vicent Navarro Arnal, amb domicili en José Antonio, 1, de l’esmentat poble el trobareu a l’Ajuntament i tindrà ja pensada la persona que millor us pugua facilitar les informacions que us interessen.

El cronista de Serra, Josep Senís, residix a la ciutat de València, però podreu dirigir-vos en el seu nom, en Serra, a Cirilo el Barber, ben assabentat d'aquestes coses. El que haveu de desistir és del propòsit del mateix dia 16 anar a fer nit a Serra o Bètera; l'hora de la vostra arribada a València no permet ja el desplaçament si no és amb mitjans propis, però de totes maneres trobarfeu dificultats per a l'hostatjament. Es preferible pernocteu a València i al dia següent marxeu. A més a més, i com que resulta que el comú amic Francesc Soriano posseïx una finca a Serra, li he parlat del vostre viatge, i d'acord amb ell us suggerixc la conveniència de que el dimarts 17 el dedicareu a visitar alguns altres pobles, i el dimecres 18 us podria dur l'esmentat amic en el seu cotxe a Serra, on romandrà la resta de la setmana, i ell mateix us podria acompanyar a tots els pobles dels voltants, cosa que crec podria ser convenient. De totes maneres ja decidireu, tenint en compte que l'amic Soriano no pot acompanyar-vos el dimarts. Jo aniré a esperar-vos a l'arribada del Taf, el dia 16 per la nit, i ja em direu el vostre propòsit definitiu, si és que no m'ho comuniquieu abans.

He parlat amb l'amic Joan Fuster, qui us prepararà una llista d'amics –molts d'ells també meus- de la Ribera. Respecte a altres poblacions podreu posar-se en contacte amb els Cronistes, que us atendran amb gust; i si ho estimeu convenient i oportú us serà facilitat una lletra de presentació del Secretari de la Secció de Cronistes del Regne del Centre de Cultura Valenciana, Vicent Badia, bon amic també, a qui he parlat de l'assumepte. A la vista de la relació de pobles que penseu visitar, us podré donar alguns noms de Cronistes; en general tots em coneixen, però hi ha un cert nombre amb els que tinc relacions personals i d'amistat.

Us repetixc que estic a la vostra disposició, i si alguna altra cosa necessiteu, en la que puga ser-vos útil, podeu dir-o amb tota confiança.

A l'espera de les vostres noves o de saludar-vos personalment el dia 16, reste vostre affm.
Amic, Emili Beüt”

l) Fuster a Coromines, (ob cit, p.358)

Sueca, 11 d'abril de 1962

“De moment, puc dir-vos que trobo difícil que hi hagi persones adequades per encarregar-se de la feina. O millor: les persones hi són però jo no estaria gaire segur que complissin l'encàrrec. Penso en els cronistes locals. Tots els de la Ribera són amics meus, bona gent i “entusiastes”. A ells us recomano que acudiu perquè us facilitin un llaurador expert o un guarda rural, si en necessiteu. Dos d'ells, però, potser us ajudaran particularment: el de Sueca (Fermí Cortés...) i el de Cullera Francesc Giner..., els quals, segons m'han dit ells mateixos, tenen recollida la toponímia dels respectius termes municipals, amb una abundant documentació històrica de més a més “. També recomana Josep Lluís Bauset, a l'Alcúdia, Eduard Sarrió a Algemesí, a Carcaixent Eduard Soler i Estruch, a Ontinyent Josep Àngel Gironés, a Gandia, els senyors Camarena Mahiques i Bonastre i Oltra.

m) Sanchis a Coromines Madrid, 15 d'abril de 1962, p.149

“Noms de valencianistes de les comarques que us interessen: A Dénia: Josep Antoni Devesa...”Per a Pego, recomane Carmel Giner i Valerià Miralles; per a Gandia Josep Camarena Mahiques i Joan Bonastre, d'Ontinyent, Vicent Lluís En Montés i Josep Àngel Gironés, d'Albaida Miquel Adlert... Qui millor us podrà informar sobre els valencianistes residents a les comarques és el jove Eliseu Climent; també us el pot presentar l'Alpera”

n) Coromines a Giner: Barcelona, 18 de juliol de 1963

Sr Josep Giner i March

Estimat amic:

He donat per acabades almenys provisionalment (segurament serà definitiu) les meves enquestes toponímiques d'enguany. Ha estat un altre gran esforç i no sense fruit, car he recollit exhaustivament la toponímia viva de 144 municipis (dos d'ells ja visitats abans), fins a la línia (inclusivament Xeresa-Beniopa-Benirredrà-Benipeixcar-l'Almoïna-Beniarjó-Beniflà-Ador-Castellonet-Llocnou-Terrateig i des d'ací cap a l'oest seguint el límit Sud de les comarques d'Albaida i Ontinyent fins a la frontera lingüística (resta, però, per visitar Bocairent).

Al voltant de València ha restat per visitar un grup de municipis suburbans format per Alfafar, Benétusser, Bonrepòs i Mirambell, Burjassot, Foios, Godella, Llocnou de la Corona, Massanassa-Paiporta, Picanya, Rocafort, Sedaví i Tavernes Blanques. També Manises, però aquest em va dir vostè que ja hi havia fet l'enquesta.

Resten ara per prospectar un total de 138 ajuntaments valencians, però l'any vinent la mitjana de l'esforç que exigirà cada un d'ells serà més grossa que els d'enguany, puix que es tracta en general d'un territori més abrupte, més allunyat de València i Barcelona, i amb més poblets agregats. Em refio de la perspectiva d'acabar, i l'interés creixent d'una zona més muntanyosa, menys visitada i més diferent, em donarà un escreix d'empenta. Temo, però, que aquesta esperança no falli, sobretot si vostè no em dona Quart i ajuda fent l'enquesta de la capital i d'aquest grup de pobles entorn de València. Recordi que del terme de València tinc recollida la toponímia de l'Albufera i El Palmar (no el Saler ni Pinedo).

No cal dir com li ho agrairé. I des d'ara li pregaria que si té visitat algun altre poble a part de Manises m'ho faci saber, per evitar possibles duplicacions d'esforç.

És important i urgent que em doni a conèixer les despeses que ha fet, a fi que li pugui enviar els diners que dec per aquest concepte (més 100 ptes per dia d'enquesta).

Em dol fonament que l'oposició de la meua dona m'ha impedit de llogar la caseta de Xàbia, on tant m'hauria agradat (i hauria estat tan útil per a l'Onomasticon) de poder passar una bona temporada. L'abraça afectuosament el seu amic J. Coromines".¹⁵

o) Moll a Coromines, ob cit.p.403, 20 de gener 1964: A propòsit de la llista de Raixa li pregunta, p.403: La Vall d'Uixó: l'any 1935 hi vàrem ésser i trobarem que la pronúncia general semblava ésser Uxó (uksó). ¿Era una pronúncia provocada per la grafia Uxó? ¿Era la pronúncia originària? Vós haureu tingut més ocasió que nosaltres (Sanchis i jo) de comprovar aquest detall. Només l'he volgut indicar, sense pendre partit".

¹⁵ He eliminat algunes cartes de Coromines a Sanchis Guarnier, ja publicades en l'Epistolari de 2006. En estos casos afegisc els trossos que l'Epistolari no transcriu. Per exemple: carta del 10 de desembre de 1963: "Ja tinc acabades Eivissa i Formentera, prop de la meitat de Mallorca i tot el Pirineu definitivament. Crec que ja us vaig dir que enguany em podré quedar fins al setembre que ve".

Carta de l'11 de gener 1964: PS "Jo no estic gens convençut que sigui oportú d'embranchar la S.F. en l'estudi de detalls toponímics. Però ja que ho voleu... Contesteu-me si us plau aviat això de l'orografia. Valdria més la ponència toponímica que proposàvem tots dos l'altre dia."

- p) Fuster a Coromines: 1 de febrer 1964, p.364
 “Del treball toponomàstic, no us en diré res, perquè la meua incompetència sobre el particular és absoluta”.
- q) 7 d'agost de 1964: Moll a Coromines: “Vaig rebre, fa setmanes, el vostre escrit dirigit a Sanchis Guarnier sobre punts del seu treball toponímic”
- r) Coromines a Fuster: 21 de setembre de 1964: Hi afig: “Voleu comprovar bé si és veritat que l'Eliana ha estat ascendit a ajuntament i si Herbés ha deixat d'ésser-ho i a quin ajuntament pertany (Castell de Cabres? Morella? El meu nomenclàtor oficial de 1950 el té ara el relligador”.
- s) Coromines a Sanchis, Barcelona, 23 de febrer de 1969 (inèdita)
 Estimat amic:
 Tenia posats de banda per a vós un parell de llibres, i amb la precipitació de la vostra marxa em fugí de la memòria. No m'ho perdono: cregueu-me que em sap greu. Però confio que tornareu i em dareu un avís perquè us els porti o els recolliu.
 Estic segur que si us ho podíeu arreglar per passar a casa meua unes quantes hores us enduríeu un botí de material lingüístic valencià i toponomàstic molt instructiu (a hores d'ara ja està tot llest fins a la línia Benidorm-Biar).
 El vostre opuscle normatiu de 1966 està molt ben concebut i executat. Un petit nombre de rectificacions menors s'imposen: Cervòl, la Marxuquera, Gulabdar i alguna altra (també caldrà acabar per rectificar en L'Atzúbia, però en noms de municipi com aquest i algun altre ja sabeu que tota dilació em sembla poca). De tota manera el llibret és un gran encert i serà de gran profit.
 Bé, estimat amic: espero amb deler tornar-vos a veure aviat, i us envio una forta encaixada.
 Joan Coromines
 Us tinc reservat entre altre el meu Arxipreste de Hita. Des del dia 3 al 8 de març hauré de ser fora de Barcelona”.
- t) De Coromines a Fuster, ob cit. 391:
 Barcelona 20 de juny de 1972
 ... Digueu a En Cortès que a la monografia de la toponímia del terme de Sueca, que tot just acabo, han sortit més d'una trentena de mossarabismes i 15 arabismes de gran interès. Li'n farem còpia si vol”
- u) Coromines a Sanchis, Barcelona, 5 de juliol de 1974
 Estimat amic Sanchis
 Moltes gràcies per la tramesa del primer volum de l'Obra Completa. I enhorabona, de cor!
 Ja ho he llegit –s'empassa com bresques- i especialment trobo instructius per a mi i valuosos els treballs Límits i Demarcacions Històriques del Reino de Valencia i Sobre el parlar de la comarca del Baix Palància.
 Us ho agrairia de debò si em poguéssiu fer enviar l'edició facsímil del regiment de la Cosa Pública d'Eiximenis i la de Costums de Murs e Valls de J. Lop –si no en disposeu, almenys feu-me la mercè de fer-m'ho enviar pagant. Em plauria de tenir De la meua garbera de Pasqual Tirado, però voldria si fos possible tenir l'ed. completa original. No és fàcil?

(escriuria jo a Sánchez Gozalbo però fa temps que no sé com està i em fa por de tenir males notícies). En fi, com que l'exemplar que m'heu enviat és defectiu de 8 pàgines (en blanc entre les pp 132 i 145) si em poguéssiu enviar la tirada a part d'aquest altre valuós estudi vostre Tipus estructurals de les poblacions valencianes (IX Congrès Hist Cor Arag, 1973), quedaria suplert aquest defecte. Gràcies per endavant. I digueu-me si us puc enviar algun treball meu que en tingui separates. No dono l'abast a la feina! Ja tinc redactades més de 400 grans pàgines del nou Dic Etimològic i Complementari de la Lle. Cat!

Una observació vostra a la pag 15 em suggereix que Benacantil (que sempre he vist que no contenia l'àrab Nāni 'fills' sinó un mot afí a penya) deu ser un pre-romà (cèltic) PENNOS LEUKANTINOS 'cap o cim d'Alacant>*Penolekantilo (dissimilació)>Benacantil (arabització)".

v) Cartes de Coromines a Moll (en Epistolari Joan Coromines-Francesc de Borja Moll, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona: Fundació Pere Coromines 2000, p. 547, 12 de juny de 1976:

També em dol de pensar que potser no arribaré a publicar mai les meves indagacions sobre el mossàrab balear (sobretot a base de la toponímia). Què hi farem! Val a dir que això està tot redactat a les Monografies municipals del meu Onomasticon (que vaig deixar completes de les tres Balears, ja fa uns 10 anys, però les conclusions etimològiques en part eren provisionals.)

w) Coromines a Moll, 20 de maig de 1978: "Jo portaria allà dalt les monografies municipals de l'Onomasticon Cataloniae tal com van quedar posades en net i redactades en primera versió (conjectures etimològiques, recerca històrico-geogràfica provisional) per a tots els municipis de les Illes, després de les meves enquestes de 1963-64"

x) De Coromines a Fuster; Oix, 22 de setembre de 1984, p.413 i p.47

"Som En Mascaró i jo en aquest lloc tranquil del Pirineu, però treballant en toponomàstica mossàrab i balear i també valenciana.

Poquet d'això últim: esperant que un valencià ens ajudi: que ens fariem més i millor... si era un home estudiós, entusiasta, treballador i amb alguns estudis previs indispensables".

s) Coromines a Emili Casanova, 10-març-1986

Sr. Emili Casanova, València

Benvolgut i bon amic:

Ja deu recordar la conversa que tinguérem a primers de juny, quan vaig venir a València i els plans que jo li proposava. Jo trobo que té un interès apassionador retrobar en la toponímia antiga nostra –pre-catalana i pre-islàmica- com una espècie de continent submergit que estava a la base del nostre paisatge lingüístic i li ha deixat una sèrie d'íntims sucus amagats. No estic gens orgullós que els fets del país em vagin dur a ensenyar en grans universitats estrangeres i amb confrontar amb la pedra de toc les llengües llunyanes, ben estudiades, els mètodes de descoberta diacrònica. Però si aqueixa mà de ferro va condemnar el vessant investigador de les nostres universitats a un perillós raquitisme en aqueix terreny, no ens hauríem de resignar que el fet es consumi, quan encara podríem transmetre'n part, a condició de fer-ho amb dos o tres homes joves dels dots excepcionals que he observat en vostè.

Allò que cap notari no ens ha transmés quan no s'ha esforçat per dissimular-ho com a cosa de gent menyspreable, nefanda o suspecta, el lingüista amb els seus mètodes diacrònics –i estreat en una transmissió filològica que es guardarà prou de negligir- pot reconstruir-ho o re-sargir-ho si s'hi ha entrenat prou amb l'estudi treballós dels antecessors. No ens podem refiar que un clergue hagi pensat a consignar “sort erma” en certa llista (també hi hauria pogut posar una variant especiosa però falsa que fos útil, per ex. per a identificacions interessades, conventuals, postfeudals, etc; el dialectòleg sap que a certes comarques valencianes es pronunciava *tot aquell per tot aquell*, que certs elements moriscos no distingien bé *o de u*; i diversos indrets pròxims dins el terme d'Agullent hi ha notícia de petits alcavons de sequioles, etc. Sí, Suderma, originat per cert en Sort Erma i amb acompanyament demo-etimològic.

Deixem de banda aquells detalls menuts o enfadosos: mesquineta erudició. Grammont solia dir pintorescament “une etymologie peut être trouvée parfois par un imbecille”. Cregui que admiro i em refio dels seus magnífics despullaments del lèxic d'Antoni Canals, de cartes de població, etc. Ben cert no ho deixi. Que per això veig que vostè és l'home que farà.

El pla d'empendre la identificació d'uns centenars de topònims del Llibre del Repartiment (o per ex. la doc catalogada per MtezFerrando a l'ACA) en una certa zona (com ara la compresa entre Xúquer i Benicadell-Mariola; o bé Guadalest-Seta-Laguar, etc.), ajudant-me amb les llistes de centenars de noms (ben localitzats i pronunciats per rústics de les meves monografies municipals de l'Onom. Catal: vet aquí el que valdria la pena. Intuir a base d'això les normes d'evolució i transmissió fonètica; quan a mesura que s'accentuava l'arabització –amb fonètica tant o més morisca que verament semítica-, observar-hi casos de duals aràbics, de plurals regulars –“sans” i no fractes, noms d'unitat al costat d'un col·lectiu més conegut, etc. No hi caldria gaire àrab, que al capdavall és una llengua de gramàtica fàcil, el nostre rigor romanístic seria la millor crossa.

Com jo li deia llavors hauríem d'aprofitar l'ocasió d'un relatiu descans estival, en una vall tranquil·la (ben poc turística), com Oix a l'Alta Garrotxa (on els amics Cahner i Sala Canadell, tan respectats allà, han ensenyat als discrets hostalers el respecte als universitaris). Si vostè hi vingués sol, benvingut; si la seva senyora hi volgués ser, benvingudíssima: tenen tres belles habitacions matrimonials posades a la moderna, al mig d'un hort tranquil; si hi fos la senyora vosté pagaria l'estada d'ella, jo contribuiria en part si no en tot a la de vosté. Escriuré al rector Lapiedra –si li sembla- demanant-li que estimuli a la Dra. Barceló i a vosté a un curset privat d'àrab per a vosté (o vostè i un grupet escollit i avançat) –amb 10 o 15 dies n'hi hauria prou; si la Universitat hi ajudés econòmicament li ho agrairia i m'hi acabaria de decidir. Si vostè duia aqueix petit certificat d'àrab jo em sentiria més disposat a contribuir-hi de la meva butxaca (si cal, disposin).

Si vostè no hi ve vindrà En Xavier Terrado (el jove lingüista lleidatà, tesi sobre docs medievals de Terol, moltes enquestes toponímiques fetes, amb el meu consell, a les valls ribagorçanes, vocació de lingüista). Potser hi serien tots dos: un dia d'estiu té moltes hores, i essent homes d'edat semblant encara els podria ser estimulants de l'un a l'altre. Una o dues hores de lectura comentada de trobadors o “romans” en occità antic, fins podrien descansar d'un treball més abstracte i eixarreït. La simple visura de la llista de més de 4.000 noms d'aire pre-català que tinc compilada alfabèticament, abraçant des de l'Ebre fins al Segura, ja podria suggerir –amb la repetició de noms semblants- idees, pistes, si nés no pampallugues etimològiques a verificar.

El que cal és saber-ho amb temps perquè ens reservin aqueixes habitacions. Tampoc no descarto la fer això a Pineda –si fos en una tongada de poc brogit-: però allà fóra més fresc i més quiet. Els deixaria jo triar a vostés o a tots plegats les dates. Penso que per l'agost fóra més difícil i que convindria anticipar-ho com més possible.

Jo crec en vostè Casanova. Estic segur que homes com vostè (o en Terrado i algun altre) faran gran camí en la nostra lingüística més enllà d'on he arribat jo: han demostrat sentir el saludable respecte que mereix la documentació; i si no es queden estancats en l'encongida investigació local o comarcal, si ho oregen amb el mètode comparatiu dels espais vastos dels successius estrats cronològics, trobaran molt que avui encara no sabem o hi anem mig a les palpenes. Li estreny cordialment la mà el vell amic. Joan Coromines.

(Escrigui en una cosa o altra; no es limiti a telefonar-me).

L'únic telèfon que jo tinc de vosté (crec que és erroni o poc útil) és 304080 a València. Done-me'n un d'útil.

z) De Coromines a Casanova: Pineda, 8-juny-1988

Benvolgut amic Casanova:

Estic segur que pot traure profit per a la nostra gran obra valenciana dels tres articles que li envio en galerades de la "Toponímia Antiga Balear" que publiquen En Mascaró i jo (el tinc en proves completes i acabo de corregir-les diumenge que ve); fixi's en la gran quantitat de topònims valencians d'origen mossàrab que s'hi expliquen per a orientadora comparació: són els tres trossos que he encerclat en verd.

Suposo que els nostres plans van endavant i de cara al programa traçat. Tinc en marxa la gran revisió dels 32 calaixos ordenats alfabèticament de cèdules de l'Onom.Cat. En cosa d'un mes n'he refet només –és una tasca hercúlia!- 8: la A, la B i fins a CAL- Ara deixo civilitzada aquesta massa ingent de cèdules on hi ha tots els NLL i NPP de tot el territori de la llengua, que presenten problemes, que presenten obscuritats o que ofereixen punts instructius per a d'altres. Amb "civilitzada" vull dir (no per ordenada alfabèticament que ja ho estava) incloses totes les cèdules d'un mateix nom (amb els homònims, sovint nombrosos) dins una camiseta i (ordenades a dins d'ella, amb una nova anàlisi històrico-etimològica de cada un, provisional segons es dedueix ara, en ràpid examen, del conjunt de cèdules de cada un (moltes, i de vegades 15, 20, 40...)). Si aquesta feinada no m'esclafa la tindré molt avançada –no crec acabada, però sí la major part dels 32 calaixos- quan vingui vosté cap al 15 de juliol (els 32 s'hauran tornat cap a 40 amb les camisetes i algunes cèdules noves que afegeixo a cada plec).

En Terrado pensa passar ací 10 o 15 dies des del 20 de juny –treballant ell la part d'aquests calaixos corresponent al català occidental, pirinenc i urgellenc.

Ajudin-me vostés!. Si no aquesta catedral d'immenses liases, quedarà a penes mig aixecada; i si arribéssim a mig coronar-la la Nostra llengua es convertiria en aquest aspecte del seu estudi en la primera del món. El camp de descoberta que els llegejo a punt d'omplir-lo vostés amb sensacionals troballes, veurà que és densíssim i d'immensa vastitud!

Segueixen bé vostés dos? Per ara jo aguanto bé i ferm aquest esforç atuídor. Posi'm als peus de la seva senyora, i amb vots fervents li estreny les mans, el seu amic Joan Coromines."

Apèndix 2:

Testimoni de Coromines, extret de l'entrevista que li féu Joan Francesc Mira per a "El Temps" l'any 1987: "El filòleg caminant recordava aquell dia els camins valencians, com ara aquells del 1961, a l'Alt Maestrat, quan va tenir aquell accident que qualifica d'horrorós: "Feia molta calor", diu, "i em vaig deixar ensibornar, em vaig deixar pujar en una moto, i pujant el coll d'Atzeneta vam caure i vaig quedar tot ensangonat i brut, i li vaig dir a l'home, no, no, deixe'm, que ja continuaré a peu. Després a Atzeneta vaig fer l'enquesta i vaig buscar un taxi per anar a Castelló i posar-me una injecció contra el tètanus". I després va continuar cap a baix. "El 61 vaig arribar fins a Morvedre. El 62 vaig fer tota l'Horta, vaig arribar fins al Xúquer i vaig fer tota la Ribera, fins al Benicadell. El 63 vaig arribar fins al sud del tot". I en arribar a un poble i començar a fer preguntes, no tenia problemes? "Sí, sí que en vaig tenir. Però jo pensava que al País Valencià en tindria més, i en vaig tenir menys: hi havia més desconfiança en certes zones del Principat. Això depenia del lloc. Per exemple a la Serra d'en Galceran, allí l'alcalde devia estar guillat: es va negar a donar-me cap informació, i fins i tot em va tirar alguna indirecta, que si preparàvem la tornada dels rojos o això... I aleshores me'n vaig anar al capellà, i el capellà va dir, no home, no, aquest senyor no ve ací amb intencions de guerres ni res... També em van passar coses en altres llocs: a Carcaixent em va agafar la Guàrdia Civil, a l'informant i a mi, ens van sorprendre a la muntanya i se'ns van emportar detinguts al quarter. Això també m'havia passat per aquí dalt, prop de Balaguer, se'm van endur de nit per la muntanya, i jo els feia llum amb la lot als dos guàrdies que em portaven...". I per tot el País Valencià, a la gent no li va molestar mai que fóra un català qui venia a preguntar aquestes coses? "Miri, jo dissimulava una mica, però al cap d'un moment ja es notava que jo no era valencià, i llavors jo els deia, miren és que jo sóc fill de valencians, el que passa és que he viscut des de jove a Barcelona, però em sent valencià". Continuava la conversa. I d'Elx, no recorda ningú? "El dia que vaig arribar a Elx, feia una calor tan horrorosa que no hi va haver ningú que em volgués acompanyar al camp. A Monóver sí, allà em va rebre el fill de l'autor de *Canyís i canyissaes*, com li deien? Amo, Joaquim Amo".

El prodigi de la memòria es repetia, recordava exactament cada poble, tots els pobles, i què va fer i amb qui va parlar en cada lloc, com el van rebre, a Petrer, a Crevillent, a Guardamar, per fi, quan va arribar a l'extrem del llarguíssim itinerari: "Uf, quin descans, vaig dir-me". I a Sueca, evidentment, va trobar Joan Fuster. "Oh, a Sueca i Cullera em va ajudar molt Fermí Cortés. I en Giner Perepérez també. Vam passar tota l'Albufera, i el tros aquell que se'n diu... dels Sants de la Pedra. Però sobretot al Palmar, allà vaig trobar un pescador que em va portar amb una d'aquelles barquetes amb perxa, vam estar dos dies, anant a les mates i als redolins... I en Fuster va ser el meu àngel de la guarda, ell m'anava guiant. I recordo que va passar allò que el van cremar en efígie, en una falla, jo precisament aquells dies era a Gandia... encara el veig entrar en l'hotel, em va mirar així..."

Ja podem suposar de quina manera el devia mirar. Divertit de saber-se digne de ser cremat a València. I del meu poble?, preguntà Eliseu Climent, present en la conversa: jo sóc de Llombai. "Home, i tant, la vall dels Alcalans, allà vaig tenir una de les grans sorpreses de la dialectologia, que en Sanchis Guarnier no ho sabia: que allà no parlen apitxat". Els d'Alfarb especialment, digué Eliseu. "No, a Catadau encara més. Però a Llombai em va cridar l'atenció sentir dues o tres vegades un home que distingia la *g* de la *tx*, i vaig pensar: deu ser un valencianista; però no, després anàvem per una d'aquelles Carxotes, no en diuen

Carxotes?”. Mare de Déu, digué Eliseu, com se’n pot recordar? “...pel bosc, pel mig del bosc, i allà amb un home totalment rústic vaig notar que no hi havia cap falta, que la *g* era *g* i la *s* era *s* i no *ss*, i no m’ho havia dit mai ningú, que allà hi havia una illa que no apitxaven”. I a Tàrbena, senyor Coromines? “Oh, Tàrbena, allò és un altre cas. Allà hi havia aquell home, com es deia? Monjo, no es deia Monjo? També em va acompanyar aquell Giner de Pego, que era cronista, i amb ell vam córrer molt per la Vall d’Ebo, després per la Vall de Gallinera. Allí sí que tinc un gran record, em van acompanyar un avi i el seu nét, encara recordo que em van ajudar a pujar un petit cingle, i des d’allà vaig continuar tot sol cap a la Vall d’Alcalà. I vaig trobar un pagès que em va acompanyar fins al coll de Rates...”. I de tot això feia molts anys, aquell dia de primavera del 1990, quan vam passar tantes hores amb el savi increïble, Joan Coromines, i quan escric i recorde aquella entrevista irreplicable fa ja cent anys del naixement d’aquell home que havia caminat tots els camins, que havia conegut tots els pobles i poblets, i que els recordava tots.